

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала:

Татарченко Марина Геннадіївна

студентка 62-1 МДО групи,

факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Марєєва Т. В.

Глухів – 2021

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти проблеми підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	7
1.1. Пізнавальна активність: поняття, структура, компоненти	7
1.2. Особливості розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку	17
1.3. Педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	21
Висновки до першого розділу.....	37
Розділ 2. Експериментальне вивчення педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	40
2.1. Виявлення рівнів прояву пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	40
2.2. Реалізація педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.....	47
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	63
Висновки до другого розділу	66
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	77

Вступ

Актуальність дослідження. У сучасній дошкільній освіті проблема формування та розвитку у дошкільників пізнавальної активності є однією з найактуальніших, оскільки взаємодія людини з навколишнім світом можлива лише завдяки її активності та діяльності, що у свою чергу сприяє формуванню самостійності та ініціативності.

Сучасне суспільство, держава висувають нові вимоги до якості освіти загалом і дошкільної зокрема. Головним її результатом згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти у новій редакції [1] має стати сформованість у дитини-дошкільника ключових компетентностей за основними освітніми напрямками – рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, природничо-екологічна, орієнтована на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча – які складуть підґрунтя для успішного навчання в школі та упродовж життя. Це змушує педагогів переглядати роль та значення сучасних освітніх засобів (методів, прийомів, технологій) у практиці дошкільної освіти та добирати ті з них, які можуть сприяти підвищенню пізнавальної активності дошкільників задля успішного опанування вказаними компетентностями.

Вивченням проблеми розвитку пізнавальної активності у дошкільників у різний час займалися психологи (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Венгер, С. Ладивір [22, 23], О. Проскура, С. Рубінштейн, В. Мясіщев та інші) та педагоги (Л. Артемова, О. Брежнєва [4], Н. Гавриш [3], К. Крутій, О. Ліннік, Б. Мухацька [27], К. Щербакова [45, 46] та інші).

Пізнавальна активність дитини дошкільного віку формуються і розвивається під час пізнавальної діяльності, і знаходить вияв у самостійному прагненні «відкриття» світу шляхом його дослідження чи перетворення. Пізнавальна активність формується лише в тому випадку, якщо дорослі – батьки або педагоги вибудовують освітній процес відповідно до особистісно-орієнтованого, культурно-орієнтованого, діяльнісно-орієнтованого підходів

та адекватних їм принципів. Педагогами та психологами доведено, що для розвитку пізнавальної активності дошкільника необхідна організація змістовної, цікавої, мотивуючої та розвивальної практичної діяльності.

Разом із тим виникає питання щодо педагогічних умов підвищення пізнавальної активності старших дошкільників, яка розглядається саме як прагнення дитини в процесі пізнавальної діяльності виявити можливі дії з новими об'єктами в нових ситуаціях.

Виявлені протиріччя визначили вибір нашої **теми дослідження** «Педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – процес підвищення пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку

Предмет дослідження суголосний темі магістерської роботи – педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично визначити та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку забезпечується реалізацією наступних педагогічних умов: 1) створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації; 2) своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності; 3) використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості; 4) співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета та гіпотези дослідження визначено **завдання дослідження:**

- 1) з'ясувати сучасний стан проблеми розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку у теорії та практиці дошкільної освіти;
- 2) визначити сутність поняття «пізнавальна активність», а також критерії та рівні її прояву у дітей 6-го року життя;
- 3) визначити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку;
- 4) розробити практичні рекомендації для вихователів щодо підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети та реалізації завдань застосовувалися такі **методи дослідження**:

– теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, порівняльний аналіз для з'ясування стану досліджуваної проблеми у педагогічній теорії і практиці, моделювання процесу реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку;

– емпіричні: методи педагогічної діагностики (анкетування вихователів, аналіз планів роботи та матеріальної бази закладів дошкільної освіти, спостереження, бесіди), педагогічний експеримент; кількісний і якісний аналіз результатів експерименту;

– методи математичної обробки одержаних результатів дослідження, для з'ясування об'єктивних відомостей про стан сформованості пізнавальної активності у дітей 6-го року життя, а також оцінювання результативності проведеного дослідження.

База дослідження: експериментальна робота проводилася на базі Срібнянського закладу дошкільної освіти «Сонечко» та Карпилівського закладу дошкільної освіти Срібнянської селищної ради Чернігівської області. Експериментальним дослідженням було охоплено 40 дітей шостого року життя.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що обґрунтовано і розроблено критерії, показники, рівні, а також методику дослідження розвиненості пізнавальної активності дітей 6-го року життя; визначено та обґрунтовано педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в старших дошкільників.

Практичне значення одержаних результатів визначають: методика дослідження розвиненості пізнавальної активності дітей 6-го року життя; методика реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в старших дошкільників. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані у масовій педагогічній практиці роботи закладів дошкільної освіти, працівниками позашкільних навчальних закладів, викладачами і студентами закладів вищої освіти, у післядипломній педагогічній освіті та перепідготовці педагогічних працівників, в організації спільної освітньої роботи дошкільного закладу з сім'єю.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, 2 розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Розділ 1. Теоретичні аспекти проблеми підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

1.1. Пізнавальна активність: поняття, структура, компоненти

Проблема розвитку пізнавальної активності вихованців є однією з найбільш актуальних в теорії і практиці дошкільної освіти. Пояснюється це тим, що пізнавальна активність є необхідною умовою формування самостійності та ініціативності як базових якостей особистості. У дітей дошкільного віку цілеспрямована пізнавальна активність лише починає своє становлення, тому завданням вихователя є забезпечення ефективних умов її розвитку.

Аналіз змісту програм для закладів дошкільної освіти («Впевнений старт» [10], «Дитина» [15], «Я у світі» [35] та інші) показав, що вони покликані забезпечувати розвиток особистості, мотивації та здібностей дітей у різних видах діяльності. Одним із основних напрямків розвитку дошкільника в програмах визначено пізнавальний розвиток. Він передбачає розвиток інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації, формування пізнавальних процесів, становлення свідомості, розвиток уяви та творчої активності, формування первинних уявлень про себе, інших людей, об'єкти навколишнього світу, про властивості та взаємозв'язки між об'єктами навколишнього світу (форму, колір, розмір, матеріал, звучання, ритм, темп, кількість, частину і ціле, простір і час, рух та спокій, причини і наслідки тощо). Усі без виключення програми спрямовані на формування і розвиток пізнавальних інтересів дошкільників у різних видах діяльності.

У період дошкільного дитинства закладаються та багато в чому визначаються основні характеристики особистості. Як зазначає В. Давидов, це період, коли «...і сім'я, і суспільство створює для дитини всі необхідні та можливі умови...» для її розвитку [13, с.58].

Неодноразово предметом досліджень педагогів та психологів у різний час ставали дитячі «Чому?» і «Що таке?». Такі дитячі питання є констатацією

величезної сили та напруженості пізнавальної активності дитини. Дослідниками дошкільного періоду розвитку дітей доведено, що саме у цьому віці у дітей прагнення до пізнання, до оволодіння певними навичками та вміннями практично невичерпне. «Якби мені, – пише Д. Селлі, – запропонували зобразити дитину в її типовому душевному стані, то я, мабуть, намалював би випрямлену фігуру маленького хлопчика, який широко розплющеними очима дивиться на якесь нове диво чи слухає, як мати розповідає йому щось нове про навколишній світ» [40, с.78].

Але, незважаючи на доведеність, обґрунтованість і теоретичну опрацьованість проблеми не варто забувати, що розвиток пізнавальних потреб, а відтак і пізнавальної активності у різних дітей відбувається не однаково. Одні діти, так звані «теоретики», відрізняються достатнім обсягом знань, але, як правило, вони не вміють або не можуть застосувати їх на практиці. Інші діти – «практики». Для того щоб дізнатися щось нове, цій категорії дітей необхідно пробувати, практично перевіряти свої припущення та судження, при цьому запас їхніх знань, часто є набагато меншим, ніж у їхніх однолітків-«теоретиків». Така відмінність зумовлена, перш за все, тими умовами, в яких відбувається зростання та розвиток дитини-дошкільника.

Проблема пізнавальної активності є однією з найскладніших у педагогіці, тому що відображає складні взаємозв'язки між низкою умов розвитку особистості маленької дитини: біологічних, психофізіологічних та соціальних.

Особливості розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку, як і умови її формування у різних видах дитячої діяльності докладно вивчені у роботах О. Брежнєвої [4], Л. Буркової, Т. Кондратенко, О. Кононко [20], С. Ладивір [23], І. Литвиненко, М. Лісіної [24], Л. Лохвицької, Б. Мухацької [27], М. Поддякова, О. Проскури, А. Рудакової, Т. Садової [39], В. Суржанської, Г. Стадник, Т. Ткачук [41] та інших. Однак, на сучасному етапі в дошкільній освіті зміцнюються нові тенденції розвитку пізнавальної

активності дошкільнят, а отже, питання її вивчення вимагають подальшої розробки.

На думку М. Битянової [2] сучасна дошкільня освіта орієнтована на:

- ампліфікацію (збільшення, накопичення дитячого розвитку);
- підтримку ініціативи та самостійності дітей;
- створення умов для вибору дітьми діяльності, учасників спільної діяльності;
- створення умов для прийняття дітьми рішень, вираження своїх почуттів та думок;
- недиригентну допомогу дітям, підтримку дитячої ініціативи та самостійності у різних видах діяльності.

Результати досліджень розвитку пізнавальної активності у дітей дошкільного віку свідчать про значне зниження (як порівняти з нормою) її показників, не дивлячись на потік інформаційних засобів і технологій, що з кожним днем збільшується. Фіксується, що у дітей недостатньо сформована потреба в самостійному пізнанні навколишньої дійсності, стійкому пізнавальному ставленні до світу [13, с. 90].

На сьогоднішній день поняття «пізнавальна активність» широко використовується в різних напрямках психолого-педагогічного пошуку та по-різному трактується різними авторами та авторськими колективами. Так, різні аспекти дослідження даної проблеми розкрито в працях багатьох українських науковців: О. Брежнєва [4], Д. Годовікова [12], С. Ладивір [22, 23], Б. Мухацька [27], К. Щербакова [45, 46] вивчають сутність пізнавальної активності дошкільників; Л. Буркова, К. Крутій, М. Матюшкін, О. Проскура – зосередили свої наукові студії на структурі, видах, типах, основних формах прояву, компонентах, критеріях, рівнях та показниках пізнавальної активності дітей; О. Белова, В. Кузьменко – вивчають індивідуальні особливості підвищення пізнавальної активності дітей; Л. Артемова, Л. Венгер, Т. Ткачук [41] – досліджують засоби її розвитку. Але досі, серед авторів, немає єдиної думки щодо сутності поняття «пізнавальна активність».

М. Данилов, Г. Люблінська, В. Буряк, Т. Шамова трактують пізнавальну активність як різновид чи якість розумової діяльності. Д. Годовікова, К. Щербакова розглядають її як природне прагнення дитини до пізнання. П. Джамбазка, Т. Землянухіна, М. Лісіна, Н. Половникова пишуть про пізнавальну активність як про стан готовності до пізнавальної діяльності. Як властивість чи якість особистості оцінюють пізнавальну активність Т. Ільїна, А. Раєв, Г. Молонов, О. Йоголевич, Т. Сарторіус, З. Чехлова, Г. Щукіна.

Орієнтуючись на наведені раніше точки зору, які доводять, що пізнавальна активність є сформованою якістю особистості, а також виходячи із наукових досліджень М.І. Лісіної, ми дійшли висновку, що пізнавальна активність є складним особистісним новоутворенням, що розвивається протягом життя і обумовлює якісні характеристики пізнавальної діяльності [24].

Відповісти на запитання «Як зробити так, щоб дитина хотіла пізнавати?» психологи та педагоги намагаються по-різному. Д. Годовікова вказує на два шляхи вирішення проблеми розвитку пізнавальної активності: екстенсивний та інтенсивний [12, с. 98]. При цьому обидва шляхи, на її думку, мають ту саму кінцеву мету – виховання освіченої, моральної, соціально-активної, здатної до саморозвитку особистості. Разом із тим, дослідниця зазначає, що підходи до досягнення мети, за цих шляхів, різні. Екстенсивний шлях передбачає збільшення обсягу знань, які повідомляють дітям. Інтенсивний, навпаки, ґрунтується на формуванні суб'єктивної, особистісно зацікавленої позиції, що, у свою чергу, веде до зміни структури освітніх програм та засобів навчання дітей (розвивальне, особистісно-орієнтоване, проблемне навчання) [12, с. 98].

Розвиток пізнавальної активності неможливий без мотиву, найістотнішим проявом якого виступає виникнення у дитини пізнавального інтересу. Саме наявність пізнавального інтересу підвищує пізнавальну активність та ефективність освітнього процесу [12 с. 102]. Лише з виникненням у дітей інтересу можна говорити про можливість прояву діяльності цілепокладання.

Основну увагу у вивченні пізнавальної активності в дітей у роботах М. Лісіної зосереджено на пошуку діючих факторів, які за інших рівних умов визначають кількісні та якісні особливості пізнавальної активності у кожної дитини [24, с. 18].

Важливе теоретичне значення має встановлення чинників, що зумовлюють розвиток пізнавальної активності у різні періоди дитинства, оскільки дозволяє зрозуміти походження та рушійні сили розвитку різних сторін особистості людини. Спілкування дитини з дорослою людиною – педагогом, батьками, на думку М. Лісіної якраз і є одним із провідних факторів розвитку пізнавальної активності у дошкільнят [24].

У процесі такого спілкування дитина засвоює не тільки активне і зацікавлене ставлення до явищ, до предметів, але й знайомиться зі способами керівництва своєю поведінкою, вчиться долати труднощі орієнтування у нових ситуаціях при вирішенні нових (проблемних, які раніше не стояли перед нею) завдань.

На думку педагогів та психологів сучасності, діяльність тоді стає продуктивною, успішною, творчою, коли зігріта радістю досягнень, насичена активною думкою та пошуком, коли дитина усвідомлює та зміцнює почуття власної гідності, що у свою чергу зміцнює її позиції у колективі однолітків.

На різних етапах формування системи знань дошкільника пізнавальна активність повинна відповідати основним завданням, які реалізуються в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як у межах основної загальноосвітньої програми, так і в межах конкретної безперервної освітньої діяльності. У той час, коли у дитини формується необхідний для пізнання навколишнього світу запас знань – активність вихователя має бути найвищою. Пізніше варто дати дітям можливість виявляти більшу самостійність та активність. При цьому педагогам не слід надмірно захоплюватися наочними посібниками та матеріалами, елементами загадковості та сюрпризності, адже все це відволікає дітей від пізнавальних завдань, і тим самим знижує їхню пізнавальну активність [8, с. 32].

Саме активний, діяльнісний характер освітньої та самостійної діяльності дозволяє встановити рівень пізнавальних можливостей у дітей.

Потік інформації, що нині, обрушує на дошкільника навколишнє життя, досить великий. І дуже важливо, щоб дитина, йдучи шляхом спроб і помилок, осягаючи його закономірності, сама вміла знайти відповіді на ті запитання, які її цікавлять.

У дошкільному віці, на думку психологів, не слід прагнути штучної розумової акселерації дітей. Важливіше активно збагачувати ті сторони розвитку, до яких кожен конкретний вік найбільш чутливий та сприйнятливий (урахування сенситивних періодів розвитку). Вже неодноразово доведено і обґрунтовано, що багато з того, що втрачено в дитинстві, у наступні роки непоправно.

Ні для кого не секрет, що джерелом пізнання дошкільника є його особистий чуттєвий досвід, діапазон якого залежить від того, наскільки тонко дитина володіє сумою спеціальних дій (розглядання, обмацування, порівняння, зіставлення, виділення головного та другорядного і т. д.), що впливають на сприймання та мислення [33].

Незважаючи на те, що проблема розвитку пізнавальної активності у дітей дошкільного віку була і залишається об'єктом наукових досліджень психологів і педагогів, все ж, на сьогоднішній день немає загальновизнаного розуміння структури пізнавальної активності.

Доведено, що структура пізнавальної сфери у дітей дошкільного віку формується до п'яти-шести років. При цьому нові мотиви діяльності виникають та розвиваються в активній пошуковій діяльності. А після того, як дитина опановує мовлення, пізнавальна діяльність піднімається на новий якісно вищий щабель. Адже саме за допомогою мовлення діти мають можливість узагальнити свої знання, проаналізувати та осмислити ту чи іншу інформацію не лише на основі безпосереднього сприймання предметів, а й на базі сформованих про них уявлень [29].

Пізнавальний інтерес дитини відбивається у її іграх, малюнках,

оповіданнях та різноманітних видах творчої діяльності. Щоб не згасити дитячий пізнавальний інтерес та вивести пізнавальну активність на якісно новий рівень, дорослі повинні забезпечити умови для розвитку самостійної дитячої діяльності, сприяти оволодінню дітьми засобами пошуку джерел для отримання інформації.

Вивченням проблеми розвитку пізнавальної активності у дітей дошкільного віку, як уже неодноразово було зазначено вище, займалися багато дослідників у галузі педагогіки та психології, проте розглядали вони її в різних аспектах і до розуміння проблеми підходили по-різному. Але, все ж таки, ними були чітко виділені поняття «активність» і «самостійність», встановлені їх взаємозв'язки, визначені основні компоненти пізнавальної активності, її показники, рівні розвитку.

Три основні компоненти пізнавальної активності виділені та обґрунтовані у роботах Г. Щукіної:

- емоційний – позитивна спрямованість на об'єкти навколишнього світу.
- інтелектуальний – потреба у знаннях;
- вольовий – можливість докласти зусиль для отримання більш глибоких детальних знань [47, с. 90].

Представлені компоненти пізнавальної активності можуть у дитини перебувати на різних рівнях розвитку, але при цьому вони, як частини єдиної системи, перебувають у складних відносинах взаємовпливу та взаємозалежності.

Так, наприклад, позитивне емоційне ставлення до пізнавальної діяльності, яке проявляється у захопленні індивідуальним досвідом пізнання (дослідно-пошукова діяльність дошкільника) стимулює розвиток змістовно-процесуального компонента (для того, щоб провести дослід, експеримент необхідно мати певний запас знань та умінь) і навпаки, значний обсяг знань умінь та навичок (змістовно-процесуальний компонент) створює позитивний настрій стосовно навчальної діяльності (емоційний компонент).

Інтереси дитини, інтенсивність її потреб у отриманні нової чи необхідної

для вирішення пізнавальної проблеми інформації можна простежити за різними показниками. Розглянемо найпоширеніші показники пізнавальної активності, які описуються у науковій літературі.

Д. Годовикова у своїх роботах визначає такі показники пізнавальної активності:

- увага та особливий інтерес до предмета;
- емоційне ставлення до предмета (різноманітність емоцій, викликаних цим предметом);
- дії, спрямовані на краще розпізнання предмета, розуміння його функціонального призначення;
- постійне прагнення предмета, навіть тоді, коли його немає [12, с. 280].

К. Щербакова, у свою чергу, виділяє такі, на її погляд значущі, показники пізнавальної активності:

- захопленість вивченням матеріалу;
- прагнення виконувати різноманітні, особливо складні завдання;
- бажання продовжити заняття;
- прояв самостійності у виборі засобів, способів, дій для досягнення результату, здійснення контролю;
- звернення до вихователя з запитаннями, що характеризують пізнавальні інтереси дошкільника [46].

За різних характеристик показників пізнавальної активності у цих двох авторів можна виділити спільне, без якого неможливе існування пізнавального процесу – увага до об'єкта, що вивчається, і захопленість матеріалом. Тому в педагогічній практиці для визначення рівня розвиненості в дітей дошкільного віку пізнавальної активності доцільно використовувати показники, запропоновані представленими авторами.

Узагальнивши всі показники пізнавальної активності, Д. Годовикова виділила та охарактеризувала три рівні сформованості пізнавальної активності у дошкільників:

- I рівень: діти прагнуть до предметів із схожими перцептивними

властивостями, а також до тих, що знайомі їм за своїм функціональним призначенням; у них відсутній інтерес до предметів незрозумілого призначення; регулювання пошуку зовнішнє; предмети переважають над активністю (рівень інтересу до зовнішніх властивостей предмета визначається самим предметом). Цей рівень характерний для дітей 3-4 років, а також може зустрічатися в 4-5 річних дошкільників.

- II рівень, суттю якого є зміст пізнавальної потреби та рівень самоорганізації: дитина прагне діяти з предметами, що мають певні функції; залучає можливість їх різного використання та випробування функціональних властивостей; виявляє прагнення проникнути в приховані властивості предмета, проте регулювання пошуку підпорядковане емоціям; рівень інтересу до функціональних якостей предмета та регуляція визначається за допомогою дорослого. Цей рівень характерний для дітей 4-5 років.

- III рівень: його суть – новий зміст – інтерес та активність викликають приховані властивості предмета; активність спрямовується на мету – досягти бажаного результату; ціль може бути і не досягнута, але прагнення до успіху зберігається недовго; рівень інтересу до внутрішніх властивостей предмета, понять та опосередкованості пошуку – це самоорганізація. Цей рівень характерний для дітей старшого дошкільного віку [12, с. 128].

Також Д. Годовікова у своїх роботах зазначає, що для позитивної динаміки розвитку пізнавальної активності необхідно:

- створити в дітей таке ставлення до предмета, яке б відповідало змісту пізнавальної потреби наступного, вищого рівня;

- створити умови, у яких дітям необхідно здійснити дії вищого порядку, у яких би регулювання здійснювалося не предметами, а їх власними намірами [12, с. 119].

Г. Щукіна, на відміну від Д. Годовикової, виділила свої рівні розвитку пізнавальної активності, що характеризуються як:

- репродуктивно-наслідувальна активність, особливість якої

полягає у накопиченні, збагаченні досвіду дітей через досвід іншого. При цьому оволодіння ідеальними зразками предметних дій та мовленнєвих форм відбувається у співпраці з дорослим та іншими дітьми;

- пошуково-виконавська активність, що представляє собою вищий рівень активності, що перетходить в самостійність. На цьому рівні активності дитина повинна вміти прийняти завдання та самостійно визначити засоби його вирішення;

- творча активність – це найвищий рівень активності, у якому мета і завдання ставиться дитиною (цілепокладання), а шляхи її вирішення обираються нові, оригінальні, нешаблонні [47, с. 77].

Ці рівні активності, зазначає автор, у діяльності не ізольовані один від одного, а співіснують разом; при цьому активність не є спонтанним проявом особистості [47, с. 62].

Отже, розглянувши поняття «пізнавальна активність» з різних точок зору, ми розуміємо її як прояв всіх сторін особистості дошкільника – інтерес до нового, прагнення успіху, радість пізнання, установку на вирішення завдань, поступове ускладнення яких є основою процесу навчання. Компонентами пізнавальної активності є емоційний, інтелектуальний та вольовий. Структуру пізнавальної активності складають інтереси, мотиви, активна розумова діяльність (розумова напруга), вольові зусилля. Показниками, що характеризують рівні розвиненості пізнавальної активності, на думку вчених, є допитливість, позитивне ставлення дитини до виконуваної нею діяльності, ініціативність, самостійність та саморегуляція, пізнавальний інтерес, воля та цілеспрямованість, усвідомленість діяльності, воля та творчість.

1.2. Особливості розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку

У сучасній віковій та педагогічній психології психічний розвиток дитини розуміється як процес та результат присвоєння культурно-історичного досвіду попередніх поколінь. І необхідною умовою присвоєння цього досвіду є власна активність дитини, у тому числі й пізнавальна, що виявляється у відповідній діяльності.

Зупинимося на такому понятті, без якого, на наш погляд, неможливий розвиток пізнавальної активності – як дитяча цікавість, що є ранньою формою прояву пізнавальної активності. Саме дитяча цікавість дає можливість злиття емоційного та інтелектуального компонента пізнавальної активності у освітньому процесі. Дитина краще пізнає і надовго запам'ятовує ті елементарні властивості предметів і явищ дійсності в їхньому різноманітті та взаємозалежності, які були нею вивчені в процесі пізнання навколишнього світу, під час практичної взаємодії з ним. Будучи елементарним проявом пізнавальної активності, саме цікавість демонструє наявність у дитини пізнавальних потреб, які, в свою чергу, є основою наступного ступеня розвитку пізнавальної активності – допитливості [нижче47, с. 66].

Зовні допитливість у дітей знаходить вияв:

- у безпосередньому інтересі до нових «відкриттів», цікавих явищ, що проявляється у запитаннях до дорослих;
- у позитивному емоційному переживанні, яке пов'язане із отриманням нової інформації.

Допитливість властива кожній дитині. Д. Годовикова зазначає, що будь-якому педагогові необхідно знати «якість» і вияв цієї допитливості: що прагне дізнатися дитина і чи працює вона самостійно, щоб здобути необхідні в процесі певного виду дитячої діяльності знання. Саме на щаблі допитливості йде включення до процесу пізнання третього компонента пізнавальної активності – вольового [12, с. 102].

Більш складним щаблем у розвитку пізнавальної активності в дітей

дошкільного віку вважається пізнавальний інтерес, основою якого є вміння і потреба дитини орієнтуватися у навколишньому.

Отже, вибудовується ієрархія щаблів формування пізнавального ставлення до оточуючого в дітей старшого дошкільного віку, проявляється прагнення до інтелектуальних досягнень.

При цьому дитині-дошкільнику притаманні:

- прагнення вирішувати інтелектуальні та пізнавальні завдання;
- прагнення навчитися використовувати засоби для вирішення інтелектуальних та пізнавальних завдань;
- потреба в інтелектуальних досягненнях, самостійних «відкриттях»;
- потреба ставити запитання (як? для чого? що потрібно?), які характеризують прагнення дітей навчитися, знайти та засвоїти нову інформацію, оволодіти новим способом дії;
- установка на оволодіння запропонованим способом діяльності;
- позитивне емоційне переживання, пов'язане із засвоєнням нових знань, прийомів, способів діяльності, відпрацюванням складних операцій, знаходженням шляхів вирішення завдань;
- інтерес до значення незнайомих слів;
- ситуативний характер пізнавального інтересу.

Залежно від характеру пізнавальної діяльності дитини педагоги та психологи визначили такі рівні активності, що мають початок свого розвитку у дошкільному віці:

- репродуктивно-наслідувальна активність, за наявності якої в дитини досвід своєї діяльності накопичується через досвід іншого (однолітка, дорослого);
- пошуково-виконавча активність, що є вищим рівнем, оскільки характеризується високим ступенем самостійності пізнавальної діяльності. На цьому рівні дитині потрібно не тільки прийняти та зрозуміти завдання, а й знайти засоби його вирішення;

- творча активність – найвищий рівень пізнавальної активності, при якому завдання ставить сама дитина, а засоби для її вирішення добирає нестандартні, оригінальні, не використовуючи раніше заданий дорослими шаблон.

На кожному рівні розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку необхідна опора на вже освоєне дитиною.

Пізнавальна активність дитини старшого дошкільного віку визначається оптимальністю її ставлення до діяльності, що виконується, інтенсивністю засвоєння способів ефективного досягнення результату, спрямованістю на практичне використання результатів пізнання в повсякденному житті.

Основою пізнавальної активності дитини у старшому дошкільному віці є суперечність між наявними у дитини знаннями, вміннями, навичками, досвідом досягнення мети (вирішення задач), оволодіння методом спроб і помилок при вирішенні пізнавальних завдань та засобами досягнення результату, вмінням їх визначати та використовувати у практичній діяльності. Дитина старшого дошкільного віку вже цілком здатна вирішити це протиріччя, виявляючи самостійність і творче ставлення у процесі виконання завдання.

Аналіз наукових досліджень дозволив нам виокремити особливості розвитку пізнавальної активності у дошкільників:

- раннє виявлення пізнавальної активності і, як результат, інтенсивний її розвиток та активний прояв у різних видах дитячої діяльності;
- вираження інтересу в запитаннях, міркуваннях, порівняннях, експериментально-пошуковій та проектній діяльності;
- прояв дітьми пізнавального інтересу на рівні допитливості, цікавості;
- пізнавальна діяльність набуває форми ініціативної перетворювальної активності.

На основі вивчення психолого-педагогічних джерел було виділено такі критерії прояву пізнавальної активності у дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти:

- пізнавальна орієнтація;

- пізнавальний інтерес;
- пізнавальна ініціатива;
- пізнавальна самостійність;
- пізнавальна оригінальність.

Дослідники вважають, що по мірі зростання та розвитку дитини її пізнавальна активність все більше починає тяжіти до пізнавальної діяльності, яка як і будь-яка діяльність, характеризується певною структурою. Її елементами є: спонукально-мотиваційна частина (потреба, мотиви, цілі), предмет діяльності, відповідність предмета мотиву діяльності та засоби її здійснення (дії та операції).

Звідси випливає, що необхідною умовою розвитку пізнавального інтересу у дошкільників є діяльність, яка несе пізнавальну функцію.

У період дошкільного дитинства завдяки пізнавальній активності у дитини відбувається становлення первинної картини світу, що має свою специфіку на кожному віковому етапі.

У старшому дошкільному віці з урахуванням отриманого досвіду в навчальній, ігровій, продуктивній і трудовій діяльності, складаються передумови для розвитку пізнавальної активності.

Таким чином, вивчивши особливості розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку, ми дійшли висновку, що вона характеризується оптимальним співвідношенням між виконуваною дитиною діяльністю та ступенем засвоєння дошкільниками способів досягнення результату (оволодіння досвідом діяльності), їх практичним застосуванням у повсякденному житті. Також охарактеризували наявні в психолого-педагогічній літературі критерії розвиненості пізнавальної активності та можливості її розвитку вже в дошкільному віці. На основі аналізу наукових досліджень було розкрито особливості розвитку пізнавальної активності у старшому дошкільному віці. Аналіз теоретичних джерел дозволив описати поширені в літературі рівні розвитку пізнавальної активності у старшому дошкільному віці (репродуктивно-наслідувальна, пошуково-виконавча,

творча активність) та охарактеризувати їх.

1.3. Педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

Під психолого-педагогічними умовами розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку розуміємо таку організацію освітнього процесу, що передбачає застосування сукупності педагогічних засобів, методів та форм організації навчання і виховання, адекватних віковим та індивідуальним можливостям вихованців способів педагогічної взаємодії, інформаційного змісту освіти, особливостей психологічного мікроклімату групи старших дошкільників, які забезпечують можливість цілеспрямованого педагогічного впливу на них.

Аналіз досліджень із проблеми розвитку пізнавальної активності у дітей дошкільного віку (О. Брежневої, Н. Гавриш, В. Голіцина, З. Койчуєвої, Є. Крігер, К. Крутій, О. Ліннік, М. Лісіної, Є. Лобанової, Л. Маневцової, Т. Матвєєвої, М. Махмутова, Б. Мухацької, Є. Пчелінцева, Т. Серебрякова, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін.) дозволив уточнити поняття «пізнавальна активність», а також надати йому нову смислову характеристику за рахунок введення діяльнісного компонента. Дослідження дозволили виявити основні педагогічні умови підвищення пізнавальної активності дітей такі, як:

- 1) створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації;
- 2) своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності;
- 3) використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості;
- 4) співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Розглянемо, зазначені вище психолого-педагогічні умови докладніше.

Створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації. Предметно-просторове середовище групи і закладу дошкільної освіти є для дитини невичерпним джерелом інформації, перетворень, «відкриттів». Під розвивальним предметно-просторовим середовищем ми розуміємо природну комфортну обстановку, яка раціонально організована в просторі і часі, і при цьому насичена різноманітними предметами та ігровими матеріалами.

Саме поняття предметно-розвивальне середовище було введено у професійний словник педагогів у 1988 р., з прийняттям «Концепції дошкільного виховання», але дослідження в цій галузі було розпочато набагато раніше. Ще в 1932 році, у зв'язку з виходом типового проекту будівництва дитячих садків, стало порушуватися питання про обладнання та організацію життєвого простору дітей, були введені і досить тривалий час діяли такі поняття як «куточок» та «зона». Вперше принципи створення предметного середовища були розроблені до середини 70-х років ХХ століття; саме в цей період починають розроблятися модульні ігрові середовища, конструктори (Г. Локуцієвська, М. Поддяков, Л. Парамонова, С. Новосолова, Н. Гринявічине, Є. Зворигіна та ін). У 90-х роках ХХ століття у роботах В. Петровського, Л. Кларіна, Л. Смивіної, Л. Стрілецькою гостро ставиться питання про збагачення предметно-розвивального середовища та його розширення на основі особистісно-орієнтованої моделі взаємодії між дорослими та дітьми.

Пізнавальна діяльність у спеціально створеному предметно-просторовому середовищі стимулюється свободою вибору дітьми виду діяльності, партнера діяльності, засобів, що дозволяють досягти результату діяльності.

Правильна організація предметно-просторового розвивального середовища створює оптимальні умови для активізації саморозвитку дітей. При цьому важливо, щоб середовище не було хаотичном, а будувалася та

базувалася на основі наукових досліджень та практичних обґрунтувань. На наш погляд, предметно-просторове розвивальне середовище має будуватися на основі принципів В. Петровського [32], який розуміє його як організований життєвий простір, здатний забезпечити соціально-культурне становлення дошкільника, задовольнити потреби актуального та найближчого творчого розвитку дитини, становлення її здібностей.

Принципами особистісно орієнтованої моделі побудови середовища в закладі дошкільної освіти є:

- принцип активності, самостійності, творчості, основний зміст якого – діти творці предметного оточення дошкільного закладу, активні будівельники навколишнього простору;

- принцип проблемної насиченості (коли центри активності насичуються з урахуванням діапазону проблеми, що дозволяє кожній дитині піднятися до «вершини своїх можливостей»);

- принцип стабільності-динамічності, при якому слід враховувати безпечність простору для дітей і, водночас, можливість постійної його зміни відповідно до теми, інтересів дітей, потреб дітей та дорослих. При цьому обстановка групи повинна бути зручною для організації дитячої діяльності (використання багатофункціонального обладнання, що трансформується);

- принцип комплектування та гнучкого зонування, що дозволяє забезпечити дітям можливість одночасно займатися різними видами діяльності, не заважаючи один одному. Як правило, предметно-просторове середовище групи – це кілька центрів активності дитини («Центр пізнання та наукових відкриттів», «Центр творчості», «Центр рухової активності», «Міні-лабораторія», «Центр ігрової діяльності», «Центр конструювання тощо»), у яких вона може задовольнити повною мірою свою цікавість, пізнавальний інтерес, потрапити у проблемну ситуацію та практичним, дієвим шляхом знайти з неї вихід. Предметно-просторове розвивальне середовище може бути для дітей також і інформаційним полем під час зустрічі з цікавими співрозмовниками, чим розширюються горизонти їх пізнання;

- принцип відкритості-закритості дозволяє забезпечити взаємодію між суб'єктами освітніх відносин (запрошення до групи гостей, які зможуть задовольнити пізнавальний інтерес дітей у конкретній галузі знань; спілкування між дітьми різного віку);
- принцип дистанції, позиції при взаємодії дорослих з дітьми, на наш погляд, має бути позначений постулатом «не поруч, не над, а разом»;
- принципи етапності та врахування вікових особливостей дітей визначають необхідність створення для дітей середовища в «зоні найближчого розвитку», що забезпечує індивідуальні потреби та інтереси дітей;
- відкритість до зміни, активної добудови середовища (незавершеність), що дозволяє активізувати пізнавальну активність дітей з метою одержання кінцевого результату.

Варто відзначити ще один аспект організації предметно-просторового розвивального середовища, дослідженого та запропонованого С. Новосоловою [28]. Вона зазначала, що дитина стає «здібнішою», якщо має можливість постійно вдосконалювати способи своїх дій у соціо-предметному середовищі. Дослідниця визначає предметно-розвивальне середовище, як систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст розвитку її духовної та фізичної подоби. На її думку, збагачене середовище передбачає єдність соціальних та предметних засобів забезпечення різноманітної діяльності дитини [28, с. 33].

У дослідженнях С. Новосолової [28] основною ідеєю, що визначає розвивальну функцію предметного середовища, є реалізація поєднання традиційних та нових, незвичайних компонентів, що забезпечує наступність розвитку діяльності від простих її форм до більш складних.

Автором у наукових працях визначено психологічні вимоги до побудови розвивального середовища, які полягають у таких положеннях:

- середовище має бути сучасним і відповідати основним положенням ергономіки зручності дитячої діяльності;
- середовище має забезпечити досягнення нового, перспективного

рівня розвитку дитячої діяльності;

- базисні компоненти середовища повинні бути співмасштабні та співвідносні з макропростором та мікропростором діяльності дітей та дорослих;

- зміст середовища (матеріали, обладнання) має задовольняти потреби актуального, найближчого та перспективного розвитку дитини, на основі ампліфікації (збагачення) предметної основи розвитку конкретних видів діяльності;

- середовище має враховувати вікові особливості дітей дошкільного віку.

С. Новосьолова виділяє у своїх дослідженнях базисні компоненти предметного середовища та відносить до них: природне середовище, фізкультурно-ігрові та оздоровчі споруди, предметно-ігрове середовище, дитячу бібліотеку, ігротеку та відеотеку, дизайн-студію, музично-театральне середовище, предметно-розвивальне середовище для занять та ін. Особлива увага у роботах ученої приділена створенню «середовища усамітнення» (різноманітність індивідуальної дитячої діяльності за інтересами).

Педагогічні характеристики побудови предметно-розвивального середовища розглядаються та докладно розкриваються й у роботах О. Артамонова, Н. Гавриш [3], О. Толстикової, М. Полякової. Вони виділяють такі компоненти та характеристики предметно-просторового середовища:

- комфортність та безпека середовища як необхідна та обов'язкова умова, виконання санітарно-гігієнічних норм;

- відповідність розвивального середовища освітній програмі, що реалізується в закладі дошкільної освіти;

- урахування усіх напрямів розвитку (рівною мірою);

- різноманітність середовищ (центрів дитячої активності) та їх раціональне розташування;

- забезпечення в дітей дошкільного віку багатства сенсорних вражень;

- забезпечення самостійної індивідуальної дитячої діяльності;
- забезпечення можливості організації досліджень, пошукової діяльності, експериментування, моделювання, макетування, колекціонування;
- відповідно до віку дітей доступне розташування предметів та посібників;
- створення умов для моделювання та перетворення навколишнього середовища.

У процесі моделювання предметно-просторового розвивального середовища дуже важливо спиратися на наукові положення дослідників з огляду на багатофункціональність усіх базових компонентів моделі побудови середовища, поєднання в просторі цілого та частин. У предметно-розвивальному середовищі має бути місце для реалізації таких схем взаємодії дитини як «Я – Я», «Я – вихователь», «Я – інші», «Я – всі діти», «Я – інші дорослі».

Усі предмети, що вносяться в предметно-просторове середовище, повинні відповідати певним вимогам:

- відповідність, освітній програмі що реалізується в закладі дошкільної освіти;
- відповідність предметного оснащення та обладнання предметно-просторового розвивального середовища рівню розвитку сучасного світу;
- предметне оточення має нести інформацію та стимулювати пошук;
- предметне оточення має відображати побут регіону, в якому мешкає дитина, особливості праці людей, предмети народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності. Ця педагогічна умова передбачає, по-перше, своєчасне та адекватне опредметнення пізнавальних інтересів дітей, їх стимулювання та розвиток у всіх видах дитячої діяльності, через позначення та вирішення протиріч з уже наявними у них уявленнями

щодо досліджуваного; і, по-друге, забезпечення включення компонентів особистісно-орієнтованої парадигми у зміст дошкільної освіти, використовуючи різновиди дитячої пізнавальної діяльності, механізми індивідуальної включеності до пізнавальної діяльності відповідно до вікових та індивідуальних можливостей та потреб вихованців.

Дитина входить у цей дивовижний, привабливий і привабливий для неї світ у вигляді «специфічно дитячих видів діяльності», серед яких чільне місце посідає гра.

Гра має низку специфічних властивостей. Зокрема вона є особливим видом непродуктивної діяльності, основний мотив якої полягає не в результаті, чи отриманні утилітарних речей, а в самому процесі. Ще задовго до нашої ери філософ Платон відносив гру до джерела насолоди. На думку відомого німецького поета Ф. Шіллера, гра – це вільне самостійне розкриття сутності людини, всіх її сил. Величезні можливості гри для розвитку дитини, її психіки відзначали та відзначають психологи та педагоги різних часів та країн (П. Каптерєв, К. Ушинський, К. Гроос, К. Бюллер, З. Фрейд, Ф. Фребель, Ж. Піаже, Л. Виготський, Д. Ельконін, Д. Менджерницька, С. Новосьолова, В. Абраменкова, Н. Михайленко, О. Усова та ін.). Багато хто з них вказує на особливу значущість гри для самовираження, самоперевірки, самореабілітації – прояву «самості» дитини. Є чимало й інших переваг цієї діяльності, на які звертають увагу дослідники. У грі відбувається соціалізація зростаючої людини, засвоєння нею знань, духовних цінностей та норм, культури, властивих конкретній соціальній спільноті [33].

У дошкільному віці гра набуває, за визначенням О. Леонтєва, статусу провідної діяльності, тобто такої діяльності, завдяки якій відбуваються найважливіші зміни в психіці дитини і всередині якої розвиваються психічні процеси та якості, зароджуються нові види діяльності, які готують перехід дитини до нового ступеня її розвитку. Саме у грі вперше виникає уява, роль якої важко переоцінити у житті.

У грі складаються сприятливі умови для розвитку інтелекту дитини. У

процесі ігрової діяльності розвивається символічна (знакова) функція свідомості, дитина набуває досвіду сприйняття речей, подій з позиції різних людей (ролей, які бере на себе), героїв казок, які обігруються, що сприяє подоланню егоцентризму дитячого мислення.

Велике значення гри й у розвитку особистості дитини, її самооцінки, мотиваційної сфери. Наголошуючи на такому внеску гри у становлення й розвитку психіки дошкільника, Д. Ельконін [48] зазначав, що значення гри не обмежується тим, що в дитини виникають нові за своїм змістом мотиви діяльності та пов'язані з ними завдання. Істотно важливим є те, що у грі виникає нова психологічна форма мотивів. Саме у грі, на думку психолога, відбувається перехід від мотивів, що мають форму досвідомих афективно забарвлених безпосередніх бажань, до мотивів, що мають форму узагальнених намірів, що спираються на свідомість.

Гру безспідставно називають і «школою волі» дитини. Участь у грі та пов'язана з цим необхідність виконання її правил вимагає від дітей часом чимало вольових зусиль, сприяє виникненню та розвитку готовності підкорювати мотиви своєї діяльності.

Ігрова діяльність створює сприятливі умови для розвитку моторики дитини. Будучи емоційно привабливою для дитини, взята нею у грі роль (кішки, зайця, мишки), надає стимулюючий вплив на виконання дій, а зразок рухової дії, закладений у ролі, стає для дитини еталоном, з яким він порівнює власне виконання, контролює його.

Навряд чи можна знайти сферу життєдіяльності дитини, на яку не впливала б гра. У дошкільному віці гра створює «зону найближчого розвитку» (Л. Виготський).

Цінність гри не обмежується її впливом на розвиток окремої дитини, великі її можливості і для формування «дитячого суспільства». Саме у грі найповніше активізується суспільне життя дітей; гра, як ніяка інша діяльність, дає можливість дітям вже на ранніх стадіях розвитку створювати самодіяльним шляхом ті чи інші форми спілкування, вступаючи в які, вони

вчатися розуміти, відчувати один одного, самостійно вирішувати суперечності, що виникають у процесі взаємодії.

Серед «специфічно дитячих» видів діяльності важливе місце посідає і художня діяльність. Дошкільнята із задоволенням малюють, ліплять, конструюють, займаються аплікацією, дитячим дизайном, слухають казки, музику, самі танцюють, співають, придумують історії, мелодії на вірші, драматизують короткі літературні твори. Художня дитяча діяльність має продуктивний характер; основні її продукти – дитячий малюнок, виліплені з глини (пластиліну) фігурки тварин, казкових персонажів, створені з деталей конструктора будівлі, прикраси з природного матеріалу, вигаданий танець (бабки, пінгвіна, півня та ін.).

Причини, зачатки художньої діяльності формуються досить рано, ще в ранньому дитинстві; дошкільний період (особливо старший) – вік розквіту багатьох її видів. Цьому багато в чому сприяють вікові особливості дошкільника: висока емоційність, образне мислення, уява та інші якості.

Займаючись художньою діяльністю, дитина ніби «демонструє» певні результати свого психічного розвитку. Ця діяльність сприяє розвитку, веде до збагачення та перебудови психічних процесів, властивостей, здібностей (перш за все художніх). Виявлено підвищення ефективності впливу художньої діяльності на розвиток дитини в умовах інтегрованого підходу до занять нею дитиною. Значущий для розвитку дитини інтегрований підхід не тільки всередині однієї, конкретної художньої діяльності, а й поєднання, зв'язок різних її видів (наприклад, використання при сприйнятті твору образотворчого мистецтва поезії, музичного твору, доступного та адекватного за емоційним змістом картини, що сприймається).

Спеціальні дослідження свідчать про позитивний вплив дитячої художньої діяльності та на самооцінку дошкільника, Я-концепцію, його психологічне здоров'я. Зауважимо разом з тим, що художня діяльність виконує не тільки розвивальну, виховну функції, а й гедоністичну (пов'язану з переживаннями, викликаними самим процесом художньої творчості,

насолодою), терапевтичну (відволікає дітей від сумних переживань, знімає початкову напруженість тощо), компенсаторну, комунікативну.

Якщо уважніше придивитися і прислухатися до дітей, то не можна не вразитися, наскільки різноманітні їхні інтереси, «русла», якими «тече», а часом і «плескає» їх активність. Як зауважує Є. Панько [31]: у них все сильніше проявляється пізнавальна потреба, дедалі частіше (особливо в середині дошкільного віку) вони атакують нас своїми питаннями: «що?», «де?», «коли?», «як?», «чому?». Але не тільки таким шляхом (у спілкуванні з дорослими) вони задовольняють свою пізнавальну потребу. Адже є й інший шлях, що дозволяє дитині практичним шляхом отримати відповідь на запитання, що цікавлять, – дитяче експериментування. Дедалі більше фахівців у галузі дитинства схильні відносити цю діяльність до характерних видів діяльності дошкільників (О. Брежнева, Н. Гавриш, М. Поддьяков та ін.).

Невизначеність, проблемність, характерні для цього віку, є, на думку вчених (В. Давидов, М. Поддьяков та ін.), потужним стимулятором розумової активності. Прагнучи отримати цікаву для неї інформацію, дитина сама продовжує «видобуток» її. І пошук захоплює як її розум, так й емоції, викликає творчу активність. Проблемні знання виникають, розвиваються, як правило, за самостійного пошуку в процесі експериментування. Серед переваг цього виду дитячої діяльності – надзвичайна гнучкість, яка має велике значення у розвитку дошкільника. Експериментуючи з новим предметом, дитина може отримати дуже несподівану для себе інформацію, і пошуки її можуть піти зовсім іншим шляхом. Тут ніхто не примушує дитину до розумової діяльності, запам'ятовування, не визначає ні порядку, ні обсягу знань і умінь, що здобуваються. Все запам'ятовується само собою, мимоволі. Це так званий «інститут стихійного навчання», в якому не відбувається перевтоми дитини. Свобода вибору дозволяє дитині здійснювати пошук потрібної їй інформації відповідно до своїх інтересів та бажань.

З метою задоволення і підтримки пізнавального інтересу в дітей. Дж. Локк радить: «Можливо, не буде зайвим іноді збуджувати цікавість дітей,

навмисне зіштовхуючи їх з незвичайними і новими для них предметами з метою підбурити їх допитливість і надати їм нагоду отримати відомості про ці предмети» [30, с. 48]. Дотримання рекомендацій англійського філософа та психолога і сьогодні сприяє розвитку інтелекту дитини, що стимулює до експериментування.

Є, звісно, й інші прийоми, способи, що сприяють розвитку цього специфічного виду дитячої діяльності. Надаючи підтримку дошкільникам у здійсненні дитячого експериментування важливо спиратися на такі принципи, які б дозволили дитині з найбільшою повнотою відчувати себе «господарем», суб'єктом своєї діяльності. Серед таких, як показують спеціальні дослідження та передовий педагогічний досвід, можуть бути:

- принцип відповідності середовища особливостям саморозвитку та розвитку дошкільнят;

- принцип протиріччя змісту освітньої роботи як основи дитячого саморозвитку та розвитку;

- принцип «розвиваючої інтриги» (за М. Поддьяковим), згідно з яким процес виховання та навчання повинен містити в собі пружину інтриги, що розвивається для того, щоб задоволення отриманими знаннями в кінці чергового заняття поєднувалося у дітей з бажанням дізнатися, що ж буде на наступному занятті. Дитина не чекає на роз'яснення дорослого, вона сама активно прогнозує і будує припущення аж до наступного заняття;

- принцип оптимального співвідношення процесів розвитку та саморозвитку, реалізація якого дозволяє встановити гармонійні співвідношення між процесами розвитку, детермінованими діями дорослого та процесами саморозвитку, зумовленими власною активністю дитини.

Звернімо увагу ще на один вид діяльності, в якій задовольняється надзвичайно значуща для дитини потреба, але яка нерідко упускаються з поля уваги дослідників при розгляді проблеми самоцінності дитинства.

У дитини в перші роки життя має місце вроджена мотивація рухової активності, що забезпечує значною мірою природну організацію її рухової

активності. На наступних вікових етапах, у міру дорослішання, без спеціального підкріплення дана потреба стає менш яскраво вираженою, слабшає і вже меншою мірою визначає спонтанну рухову активність людини. Зараз же, у період дитинства, багато в чому через вищезгадану вікову особливість, рухова активність, проявляється яскраво. Адже, дитина як особистість знаходить вперше в рухах, у дії шлях до самоствердження та визнання себе та своїх сил.

Використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості. Ця педагогічна умова передбачає забезпечення ненав'язливої, адекватної педагогічної підтримки у процесі спільної та самостійної діяльності дітей, на основі створення атмосфери їхнього емоційного благополуччя через модель спільної прикладної діяльності педагога і дитини, у процесі якого пізнання стає способом добування знань: коли дитині дається можливість не просто запам'ятати зміст, а побачити спосіб дії, і, коли дорослі забезпечують можливість знання не отримувати, а добувати. При цьому вихователь для дитини не є керівником, а спонукає й стимулює її можливості.

Забезпечення атмосфери комфортного стану дітей у пізнавальній діяльності досягається психолого-педагогічною підтримкою дитини в процесі пізнання шляхом:

- прояву поваги до дитини з боку дорослих та однолітків;
- вираження дорослим віри та впевненості у силах та можливостях дитини;
- надання можливості самореалізації у різних видах дитячої діяльності;
- мотивування на пізнавальну (проблемно-пошукову) діяльність за рахунок дитячої цікавості;
- моделювання успішності зусиль, використовуючи взаємооцінку (коли діти оцінюють один одного) та співоцінку (коли досягнення дитини оцінюються вихователем, фахівцем, батьками).

До того ж реалізація цієї умови можлива в освітньому процесі у тому випадку, якщо педагог активно використовує в роботі з дошкільнятами такі засоби як: експериментування, спрямоване на перетворення об'єкта з метою його пізнання; моделювання, символи та схеми, які стають невід'ємною частиною педагогічного процесу, стимулюючи напругу розумових, інтелектуальних можливостей дітей, що дозволяє у наочній формі продемонструвати дітям приховані властивості та якості об'єктів пізнання; зразки та модельні форми опосередкування. Дослідниками доведено, що штучні зовнішні засоби (схеми, символи) дозволяють дітям якісніше запам'ятати інформацію, встановити смислові зв'язки між тим, що запам'ятовується і тим за допомогою чого запам'ятовується (вирішення мнемічних завдань).

Одним із значущих факторів розвитку пізнавальної активності дослідники вважають вибір таких засобів, які дозволяють дитині ефективно та найбільш продуктивно освоювати культурно-історичний досвід.

Засоби розвитку пізнавальної активності та пізнавального інтересу умовно можна поділити на дві групи: безпосередньо діяльність дітей та твори духовної та матеріальної культури. Ми вже раніше зазначали, що найважливіший шлях пізнання навколишнього світу для дитини-дошкільника – це особистий досвід. Але, як правило, у старшому дошкільному віці його стає недостатньо. Перед дитиною практично щодня у різних видах дитячої діяльності ставляться різні пізнавальні завдання, які вимагають вирішення чи виконання певного завдання. При цьому кожен вид дитячої діяльності відрізняється не тільки за видом та змістом, а й ступенем навантаження на розумовий розвиток дошкільнят.

Ефективним засобом розвитку у дошкільнят пізнавальної активності є предметно-перетворююча діяльність. У процесі матеріальної дії відбувається активізація вже наявних у дитини знань та розумових дій, здійснюється їх подальший розвиток та вдосконалення.

Використання сучасних освітніх технологій проектної діяльності (Д.

Дьюї), теорії розв'язання винахідницьких завдань (Г. Альтшуллер), дослідницького навчання (А. Савенков) також сприяє розвитку пізнавальної активності дошкільників. У процесі реалізації цих технологій у дітей формуються необхідні для розвитку пізнавальної активності інструментальні навички, такі як: вміння бачити проблеми; вміння висувати гіпотези; вміння класифікувати; вміння ставити запитання; вміння спостерігати; вміння давати визначення поняттям; вміння та навички проведення експериментів; вміння доводити та захищати свої ідеї; вміння робити висновки та висновки; вміння структурувати отриманий під час дослідження матеріал.

Важливим у процесі розвитку та підвищення пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку є створення в освітньому процесі проблемно-пошукових ситуацій, поступове ускладнення змісту завдань, стимулювання дітей до самостійної пошукової діяльності та прояву максимальної розумової активності та самостійності.

Проблемна ситуація (С. Рубінштейн) у теоретичних джерелах визначається, як ситуація, що містить протиріччя і не має однозначного вирішення, при співвідношенні обставин та умов, у яких розгортається діяльність дитини. Проблемна ситуація тільки тоді буде дієвою, коли вона викликає у дитини стан інтелектуальної скрути, потребу вирішити і вийти з неї.

Виділимо фактори, що сприяють вирішенню дітьми проблемної ситуації:

- демократичний стиль спілкування;
- особистісна для дитини значущість у вирішенні проблеми;
- надання ситуації вибору;
- зняття оцінки та тимчасових обмежень;
- творчий і продуктивний вид діяльності та досягнення її

результату.

Дослідники відзначають, що саме творчість у діяльності найбільш ефективно стимулює пошук шляхів вирішення проблеми, при цьому завдання

педагога полягає в тому, щоб забезпечити пізнавальний, а не закріплюючий чи тренувальний характер проблемної ситуації; тільки за таких умови вона матиме значуще для дошкільника інтелектуальне навантаження.

Дотримуючись термінології Л. Виготського, дитина може вирішити проблемну ситуацію лише межі своїх можливостей, тобто у зоні найближчого розвитку, коли відбувається максимальна активація її інтелектуального, творчого та мотиваційного потенціалу.

М. Махмут вважає, що для дитини проблемна ситуація виникає тоді, коли вона не знає, як пояснити явище, факт, процес, і як наслідок знає як досягти мети відомим їй способом, що і спонукає її шукати новий спосіб пізнання.

Усвідомлення будь-якого протиріччя відбувається у процесі діяльності. Саме неможливість виконання дитиною практичного чи теоретичного завдання за допомогою вже засвоєних знань призводить до виникнення потреби в отриманні нових знань. Дитина намагається визначити сферу свого незнання у вигляді запитань, насамперед адресованих самій собі, а потім уже дорослому.

Остання педагогічна умова – *співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.*

Використовуючи різні форми роботи, вихователі закладу дошкільної освіти інформують батьків вихованців про особливості психічного розвитку дитини, динаміку розвитку пізнавальних процесів, консультують сім'ї щодо створення умов (середовища) для організації пізнавальної практичної діяльності дошкільників в домашніх умовах, навчають навичкам взаємодії батьків із дитиною. У сучасній дошкільній педагогіці йде активний пошук нетрадиційних форм співпраці закладі дошкільної освіти із сім'єю та соціумом. При всьому різноманітті форм суть цих відносин визначається поняттями «співпраця» та «взаємодія». Процес формування конструктивної взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю на користь пізнавального розвитку дитини буде ефективний лише за умови дотримання таких положень як, по-перше,

освоєння педагогами нових технологій, методів і прийомів використання ефективних форм роботи з сім'єю, і по-друге, реалізація індивідуального та диференційованого підходів у роботі з батьками.

Нині в дошкільній педагогіці (теорії і практиці) накопичений багатий досвід організації різних форм роботи з батьками, в тому числі і з питань пізнавального розвитку дітей (В. Дуброва, Л. Ємельянова, Л. Загік, О. Зверєва, А. Петрикевич, А. Щасна та ін.).

Однією з найбільш ефективних форм роботи з сім'єю є її відвідування дитини вдома працівниками дошкільної установи. Під час візиту педагог ознайомлюється з умовами життя дитини. Із розмови з батьками він дізнається про інтереси та схильності вихованця. У тактовній формі радить, як створити умови для пізнавальної діяльності дитини у домашніх умовах.

Метою консультації (індивідуальної, підгрупової) є надання кваліфікованої допомоги батькам у вирішенні проблемних питань у галузі виховання та навчання дитини-дошкільника. Педагог самостійно визначає форму проведення консультацій: повідомлення фахівця з наступним обговоренням; практичне заняття («Складаємо розповідь за картинками», «Як провести експеримент у домашніх умовах» та ін.).

Батьківські збори ефективні у разі, якщо на них не лише підбивають підсумки розвитку та навчання дитини, а й обговорюються актуальні психолого-педагогічні проблеми. При вивченні особливостей розвитку дошкільнят у пізнавальній практичній діяльності на різних вікових етапах, батькам можна запропонувати наступні теми: «Сенсорний розвиток дітей», «Роль сім'ї у розвитку інтересу дитини до експериментування», «Розвиток дитячої пізнавальної діяльності», «Дитячі ігри та розвиток сприйняття й відчуттів», «Способи пізнавальної діяльності дітей шостого року життя».

Однією з нетрадиційних форм роботи з батьками є міні-збори. Педагогом визначається сім'я, чий досвід виховання надалі вивчається. Батьки цієї сім'ї запрошують до себе дві-три сім'ї, які поділяють їх погляди в сімейному вихованні, знайомлять, наприклад, з особливостями домашнього

ігрового середовища або сімейними колекціями, способами ефективного вирішення педагогічних ситуацій. Таким чином відбувається своєрідне тренування педагогічного мислення батьків. У ході практикуму педагог пропонує батькам освоїти, наприклад, алгоритм обстеження предметів та матеріалів, проведення елементарних дослідів та експериментів, спостережень за поведінкою тварин та вирощуванням рослини; допомагає опанувати способи взаємодії з дитиною у спільній діяльності.

Тренінгові заняття допомагають батькам оцінити різні способи взаємодії з дітьми в процесі пізнавальної діяльності, вибрати з них найбільш ефективні та конструктивні.

Наочно-інформаційні форми роботи передбачають оформлення куточків для батьків, стенди, папки-пересування (з відгуками батьків), інформаційні повідомлення, бібліотеки, виставки дитячих робіт тощо.

Отже, ми визначили та обґрунтували основні педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку. У них ми приділили увагу розгляду питання забезпечення взаємодії суб'єктів освітньої взаємодії, розглянули теоретичні основи розвитку пізнавальної активності у старших дошкільнят при вирішенні проблемних ситуацій та використанні форм, методів і прийомів роботи з вихованцями, виділили основні види дитячої діяльності, які сприяють розвитку пізнавальної активності дітей 6-го року життя, наголосили на значущості створення предметно-просторового середовища, що має відповідати віку та змісту діяльності дітей, цілям освітньої програми закладу дошкільної освіти, основним принципам організації розвивального простору для дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до першого розділу

Пізнавальна активність розглядається як сукупність психічних процесів, що відбуваються в центрах інтелекту в результаті дії механізмів сприйняття,

мислення та поведінки. Зазвичай, говорячи про активізацію пізнавальної діяльності, мають на увазі в основному активізацію мислення особистості.

Дослідники відзначають, що пізнавальна активність є формованою якістю особистості, та розглядають її як складне особистісне утворення, що розвивається протягом життя індивіда та обумовлює якісні характеристики його пізнавальної діяльності. Результати пізнавальної діяльності та активності фіксуються у вигляді понять.

Дошкільне дитинство є сенситивним (сприятливим) періодом у розвитку пізнавальної активності людини. Пізнання навколишнього світу тісно пов'язане з такою якістю як допитливість. Дошкільник прагне ігрової діяльності, гра є сенсом його життя і джерелом пізнання. Поступово під впливом дорослих, ігор, вправ, та під час спеціальних занять активність набуває організованості і цілеспрямованості, стає довольною та керованою.

В основі розвитку пізнавальної активності лежить подолання дитиною протиріч між постійно зростаючими пізнавальними потребами та можливостями їх задоволення, якими вона володіє на даний момент. Неузгодженість між наявною ситуацією та минулим досвідом є фізіологічною основою пізнавальної активності.

До компонентів пізнавальної активності дітей вчені відносять: емоційний, репрезентований позитивною спрямованістю на об'єкти навколишнього світу; інтелектуальний – представлений потребою у знаннях; вольовий, що виявляються в можливості докласти зусиль для отримання більш глибоких детальних знань.

Показниками пізнавальної активності є: увага та особливий інтерес до предмета; емоційне ставлення до предмета (різноманітність емоцій, викликаних цим предметом); дії, спрямовані на краще розпізнання предмета, розуміння його функціонального призначення; постійне прагнення до предмета, навіть тоді, коли його немає. Також серед показників відзначаються захопленість вивченням матеріалу; прагнення виконувати різноманітні, особливо складні завдання; бажання продовжити заняття; прояв самостійності

у виборі засобів, способів, дій для досягнення результату, здійснення контролю; звернення до вихователя з запитаннями, що характеризують пізнавальні інтереси дошкільника.

Учені вказують, що для позитивної динаміки розвитку пізнавальної активності необхідно: створити в дітей таке ставлення до предмета, яке б відповідало змісту пізнавальної потреби наступного, вищого рівня; створити умови, у яких дітям необхідно здійснити дії вищого порядку, у яких би регулювання здійснювалося не предметами, а їх власними намірами

До педагогічних умов, що дозволяють підвищити пізнавальну активність старших дошкільників ми відносимо: створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації; своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності; використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості; співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Розділ 2. Експериментальне вивчення педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

2.1. Виявлення рівнів прояву пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

Метою проведеного нами дослідження було визначення ефективності педагогічних умов підвищення пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

Для здійснення поставленої мети було визначено й реалізовано низку завдань:

1. Вивчити ефективність роботи педагогів Срібнянського закладу дошкільної освіти «Сонечко» та Карпилівського закладу дошкільної освіти Срібнянської селищної ради Чернігівської області з вирішення проблеми розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

2. Виявити у дітей старшого дошкільного віку рівень прояву пізнавальної активності.

3. За результатами проведеного дослідження визначити ефективність обґрунтованих нами педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося на базі Срібнянського закладу дошкільної освіти «Сонечко» (експериментальна група) та Карпилівського закладу дошкільної освіти (контрольна група) Срібнянської селищної ради Чернігівської області. Було проведено аналіз роботи та опитування педагогів вказаних закладів освіти та продіагностовано 40 дітей (по 20 дітей з експериментальної та контрольної груп).

Діяльність обох закладів дошкільної освіти реалізується за програмою «Дитина» з урахуванням вимог Базового компонента дошкільної освіти в Україні.

У ході проведення експериментальної роботи використовувалися такі

методи: опитування педагогів, аналіз педагогічної документації, діагностичне тестування дітей старшого дошкільного віку (для визначення загального кругозору у дітей, уміння відповідати на питання, формулювати висновки, висловлювати висновки та припущення), діагностика дошкільної зрілості за методикою М. Битянової [2].

Опитування педагогічного персоналу закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) дозволило з'ясувати, що вихователі обох ЗДО досить критично оцінюють якість виконання своїх професійних обов'язків та мають потенціал для підвищення рівня своєї професійної компетентності. Вихователі недостатньо узагальнюють та аналізують досвід своєї роботи з інтелектуального розвитку дітей, репрезентуючи його на педагогічних радах ЗДО, не транслюють свій досвід педагогічній спільноті на різних рівнях. У педагогічній практиці вихователів, як показав аналіз перспективних та календарних планів роботи, мало уваги приділяється дослідницькій та самостійній експериментальній роботі дітей. Педагоги недостатньо уваги приділяють проблемі організації предметно-просторового середовища груп, застосування в освітньому процесі сучасних освітніх технологій. Проте вони прагнуть вдосконалення технологій, форм і методів здійснення освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку, а також активізації роботи з батьками вихованців з метою підвищення якості розвитку пізнавальних здібностей у дошкільників.

Діагностика рівнів прояву пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку зумовлювалась тим, що досліджуване явище є головним критерієм ефективності керівництва процесом розвитку пізнавальних здібностей в дітей старшого дошкільного віку.

Відомо, що пізнавальна активність розвивається із потреби у нових враженнях, які притаманні кожній людині від народження. У дошкільному віці на основі цієї потреби у дитини формується прагнення дізнатися і відкрити для себе якнайбільше нового. Пізнавальна активність, сформована під час дошкільного дитинства, є важливою рушійною силою пізнавального розвитку.

Для вивчення рівнів прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку було проведено дослідження. Воно складалося з трьох етапів:

1 етап – констатувальний. На цьому етапі було проведено первинну діагностику рівнів прояву пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку в експериментальній та контрольній групах;

2 етап – формувальний. На цьому етапі були реалізовані педагогічні умови підвищення пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Із контрольною групою дітей та їх педагогами під час формувального етапу дослідно-пошукової роботи спеціально організована робота не проводилася.

3 етап – контрольний. На цьому етапі було здійснено повторну діагностику рівнів прояву пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній та контрольній групах; проведено аналіз отриманих результатів, визначено ефективність запропонованих педагогічних умов підвищення пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку

На констатувальному етапі експерименту для виявлення актуального рівня пізнавальної активності дітей, необхідно було визначити критерії, показники і рівні для оцінки ступеня розвиненості досліджуваного явища. Були виділені такі критерії з відповідними їм показниками: мотиваційний, когнітивно-вольовий, операційний (див. таблицю 2.1).

На основі виділених критеріїв, а також для аналітичної обробки результатів дослідження та отримання кількісних показників було виділено три рівні пізнавальної активності у старших дошкільників: низький, середній та високий.

Низький рівень – діти не виявляють ініціативності та самостійності у процесі виконання завдань, втрачають до них інтерес при труднощах та виявляють негативні емоції (жаль, роздратування), не ставлять пізнавальних запитань; потребують поетапного пояснення умов та показу способу виконання завдання, допомоги дорослого.

Таблиця 2.1

Критерії та показники пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку

Критерій	Показники
Мотиваційний	Ставлення до пізнавальної діяльності (мотиви, потреби, інтереси, цілі пізнавальної діяльності)
	Адекватність прояву емоційного підкріплення індивідуального досвіду пізнання
	Ставлення до результату пізнавальної діяльності
Когнітивно-вольовий	Обсяг знань, умінь
	Прагнення, наполегливість, стійкість під час виконання завдання
	Цілеспрямованість пізнавальної діяльності
Операційний	Обсяг навичок і дій, готовність до виконання завдання
	Швидкість і якість виконання завдань
	Самостійність включеності у виконання завдання

Середній рівень – діти виявляють достатній ступінь самостійності у прийнятті завдання та пошуку способу його виконання. Відчуваючи труднощі у вирішенні завдання, діти не втрачають емоційного ставлення до них, а звертаються за допомогою до вихователя, ставлять запитання для уточнення умов його виконання, а отримавши підказку, виконують завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності та бажання шукати способи вирішення завдання, але разом із дорослим.

Високий рівень – у дітей спостерігається прояв ініціативності, самостійності, інтересу та бажання вирішувати пізнавальні завдання. У разі труднощів діти не відволікаються, виявляють завзятість та наполегливість у досягненні результату, що приносить їм задоволення, радість та гордість за досягнення.

Для виявлення рівнів пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку було обрано чотири завдання. Два завдання припускали активну продуктивну діяльність дітей і дієвий спосіб пізнання, через

конструювання фігурок з паперу (орігамі) і складання мотивів з кубиків (на кшталт кубиків Нікітіна). Інші два завдання були спрямовані на сприйняття та переживання образів, через прослуховування казки та розгляд картинок із зображенням екзотичних тварин та птахів.

Завдання для дітей пропонувалися в різних комунікативних ситуаціях: діти слухали казку та складали орігамі в парах, а розглядали картинки та складали мотив із кубиків по одному (у присутності та за участю дорослого). Діагностика прояву пізнавальної активності у самотійній діяльності проводилася з урахуванням педагогічного спостереження.

Також додатково для отримання адекватної оцінки рівнів пізнавальної активності дітей були застосовані інші методики її вивчення, розроблені Дж. Равеном «Прогресивні матриці Равена», Е. Крігера «Мотиви розумової діяльності у старших дошкільнят» та В. Юркевич «Діагностика визначення інтенсивності пізнавальної потреби».

Було помічено, що лише у 10% дітей в ЕГ та у 5% в КГ спостерігався дуже високий прояв індивідуального досвіду пізнання (дитина багато спілкувалася з дорослими, ставила запитання, експериментувала, використовувала для пізнання додаткові джерела інформації); у 15% респондентів з ЕГ та в 20% з ЕГ реєструвався високий прояв індивідуального досвіду пізнання (діти самотійно, за допомогою дорослих могли підготувати міні-розповідь (повідомлення) на тему; 55% дошкільників у ЕГ та 50% в КГ виявляли досвід індивідуального пізнання незначною мірою, на що вказував помірний, а часом нейтральний емоційний стан; по 20% дітей в обох групах не виявляли індивідуальний досвід пізнання.

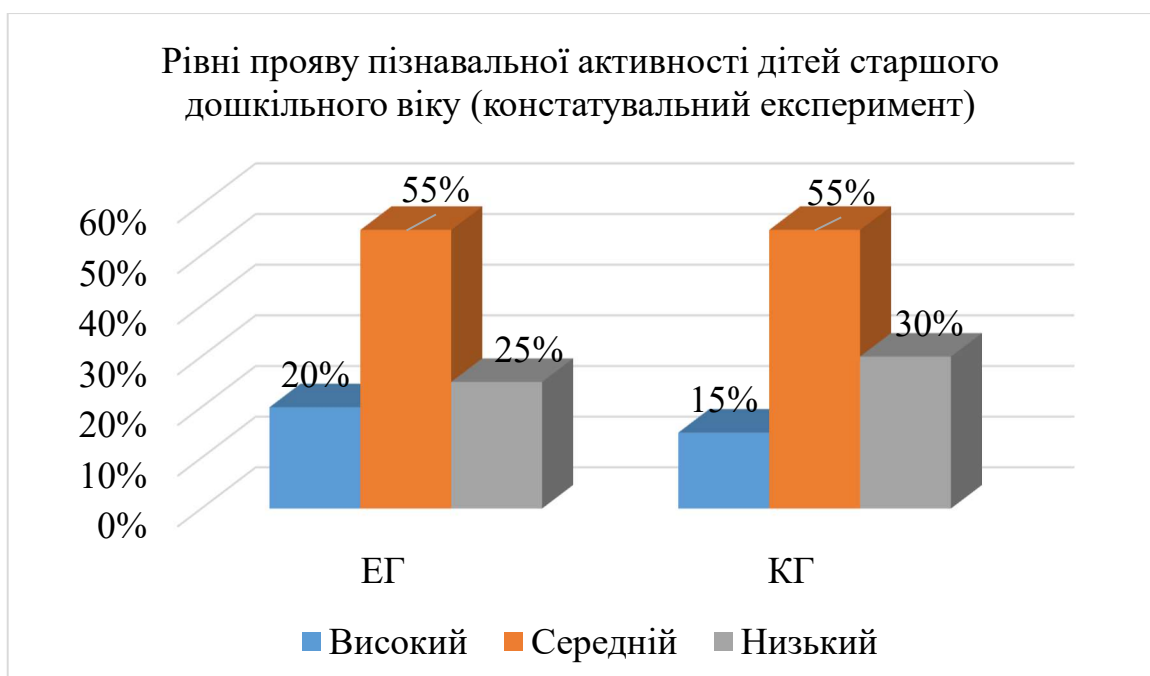
Разом із тим у 25% дітей з ЕГ та в 20% з КГ був зафіксований високий рівень прояву вольових зусиль на досягнення мети, що виражалося у наполегливості при виконанні пізнавальної діяльності, високій мобілізації сил та концентрації уваги при повній самотійності; у 55% дошкільників з ЕГ та в 40% з КГ помічено середній рівень прояву вольових зусиль на досягнення мети, які виражені були у наполегливості при виконанні пізнавальної

діяльності, високій мобілізації сил та концентрації уваги при частковій самостійності; 20% респондентів в ЕГ та 40% в КГ демонстрували відсутність вольових зусиль під час виконання пізнавальної діяльності.

30% вихованців ЕГ та 15% дітей КГ виявляли активно-творче та активно-зацікавлене ставлення до завдання та до результату діяльності; 45% респондентів з ЕГ та 40% з КГ демонстрували нейтрально-активне ставлення; 20% опитаних в ЕГ та 30% опитаних в КГ – пасивно-негативне ставлення, і 5% вихованців в ЕГ та 15% у КГ – активно-негативне ставлення (абсолютне неприйняття пізнавальної діяльності з проявом негативних емоцій).

Щодо готовності дітей до застосування отриманих знань у діяльності, а також швидкості й якості виконання пропонованих завдань, то 35% дітей з ЕГ та 30% з КГ демонстрували високий рівень означених якостей; по 45% респондентів у кожній з груп – середній рівень та 20% в ЕГ та 25% в КГ – низький рівень.

Узагальнені результати щодо рівнів прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в обох групах репрезентовані на рисунку 2.1.

Рис. 2.1 Рівні прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту

Отримані дані свідчили про приблизно однакові результати в

контрольній та експериментальній групах, а саме переважання середнього та низького рівнів пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку.

У ході проведення дослідження було виявлено: діти в основному використовували при вирішенні поставленого завдання лише один тип можливостей, не помічаючи або відкидаючи інші, під час виконання завдання. Для дітей контрольної та експериментальної груп характерною була відсутність ініціативи у пошуку різних способів використання матеріалу. Діти ставили мало запитань пізнавального характеру, потребували неодноразового пояснення умов виконання завдання, допомоги дорослого.

Для дітей контрольної та експериментальної груп під час виконання завдань характерним було домінування пізнавального інтересу над ігровим. Однак, разом із тим, у них слабо проявлялася пізнавальна потреба; діти відчували певні труднощі, працюючи у малій групі.

Виходячи з отриманих даних констатувального етапу дослідження, можемо зробити висновок, що у більшості дітей контрольної та експериментальної груп низький та середній рівень пізнавальної активності. Це свідчило про необхідність її підвищення шляхом організації цілеспрямованої, систематичної і планомірної роботи щодо вдосконалення процесу керівництва розвитком пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

З цією метою було проведено формувальний етап дослідження, на якому ми реалізували педагогічні умови підвищення пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку (описані в підрозділі 1.3).

2.2. Реалізація педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти

Виходячи з результатів констатувального етапу дослідження, було зроблено висновок про необхідність удосконалення та систематизації роботи з підвищення у дітей старшого дошкільного віку пізнавальної активності.

На наш погляд, педагогічними умовами, що сприятимуть підвищенню пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку є:

1) створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації;

2) своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності;

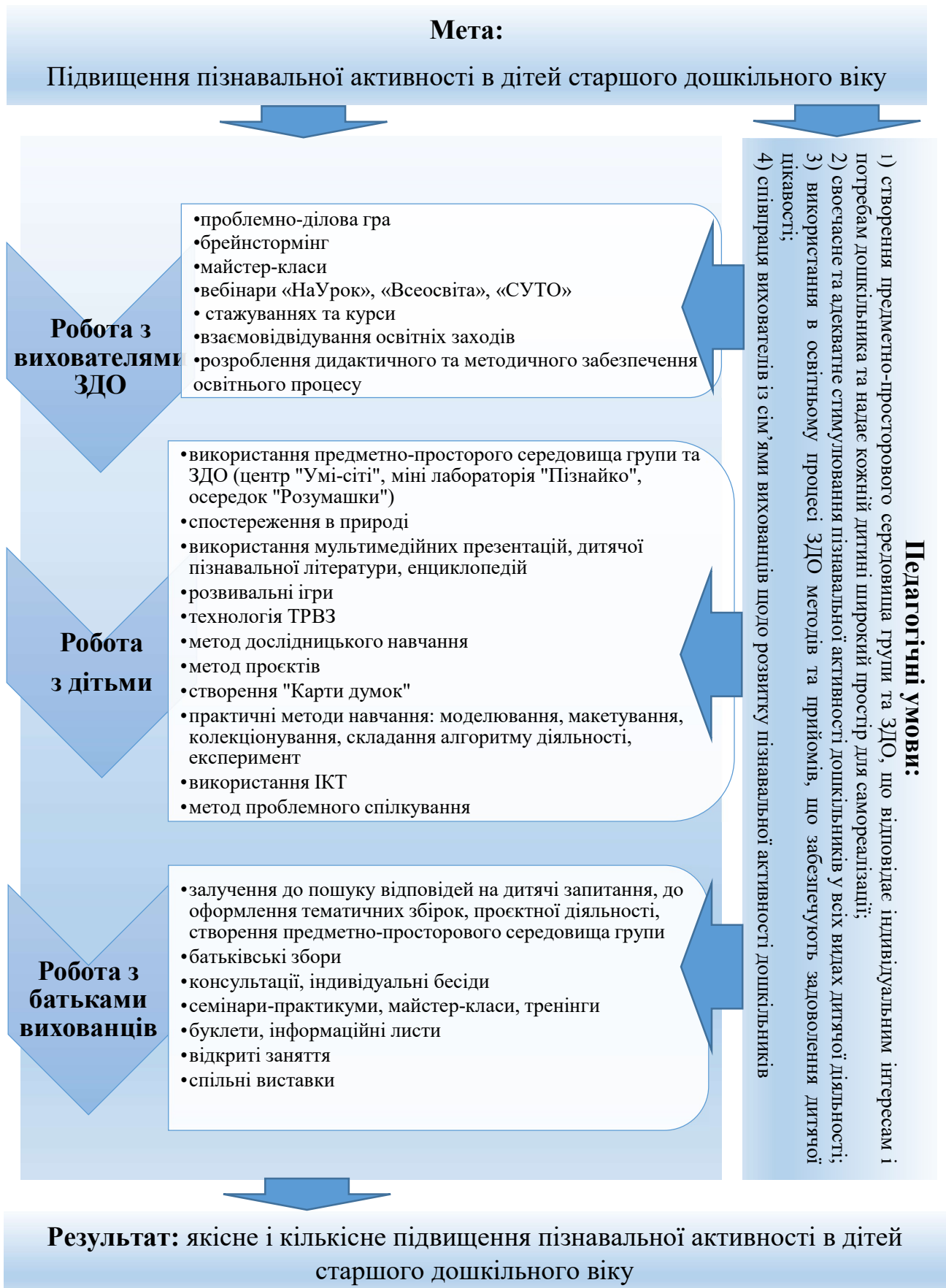
3) використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості;

4) співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Для упровадження означених педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку нами була розроблена система роботи, що реалізувалося за трьома напрямками:

- 1) робота з вихователями ЗДО;
- 2) робота з дошкільниками;
- 3) Робота з батьками вихованців.

Кожен із них передбачав заходи щодо підвищення пізнавальної активності в дошкільників.

Рис. 2.2. Модель реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

Насамперед на педагогічній раді Срібнянського закладу дошкільної освіти «Сонечко» було прийнято рішення про вироблення комплексу заходів, спрямованих на підвищення професійної компетентності педагогів з питань розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного, і зокрема, старшого дошкільного віку.

Такими заходами стали:

- проблемно-ділова гра «Сучасні освітні технології пізнавального розвитку старших дошкільників», у ході якої педагоги поділилися своїми знахідками удосконалення освітнього процесу у ЗДО з використанням сучасних освітніх технологій;

- брейнстормінг «Принципи побудови розвивального середовища відповідно до потреб та інтересів дитини», що дозволив вирішити проблему оновлення предметно-просторового розвивального середовища через спільне обговорення та визначення оптимального варіанта вирішення проблеми;

- майстер-класи «Експериментування в закладі дошкільної освіти», «Розвивальні ігри в закладі дошкільної освіти», що дозволили педагогам всього ЗДО дієвим шляхом познайомитися з сучасними технологіями навчання як засобами розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку;

- вебінари на платформах «НаУрок», «Всеосвіта», «СУТО» з метою ознайомлення з передовим досвідом з питань розвитку пізнавальної сфери дошкільнят;

- участь у стажуваннях та курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників на базі Чернігівського інституту післядипломної педагогічної освіти;

- взаємовідвідування освітніх заходів з дітьми, з метою аналізу власних досягнень та педагогічних знахідок, виявлення та стимулювання застосування у практиці роботи нетрадиційних форм взаємодії педагога з дітьми щодо підвищення в них пізнавальної активності;

- розроблення дидактичного та методичного забезпечення

освітнього процесу.

Відомо, що середовище виступає вагомим чинником формування пізнавальної активності дітей. Для забезпечення високого рівня пізнавальної активності вихованців важливо, щоб предметно-просторове середовище групи і ЗДО було насичене різною інформацією відповідно до віку, потреб та інтересів дітей і надавало змогу практично діяти в ньому.

Середовище стимулює самостійну дослідницьку діяльність дитини, створює оптимальні умови для активізації ходу саморозвитку. Пізнавальне предметно-просторове середовище групи створювалася з урахуванням таких вимог як:

- проблемна насиченість (пізнавальні центри насичувалися з урахуванням діапазону проблеми, що дозволяє кожній дитині піднятися до «стелі своїх можливостей»);
- відкритість до зміни, активної добудови середовища (незавершеність), що дозволяло активізувати пізнавальну активність дітей з метою одержання кінцевого результату;
- незвичайність, яка полягає у постійній динамічній зміні пізнавальної інформації.

Так, наприклад: протягом лютого місяця діти знайомилися з картою Чернігівської області, подорожували нею, складали назви міст за допомогою кубиків Зайцева, магнітної абетки, розповідали, що вони знають про селище Срібне та міста Чернігів, Ніжин, Прилуки, Новгород-Сіверський, складали тематичні альбоми, вирішували кросворди, головоломки, об'єднані краєзнавчою тематикою.

У березні діти вже знайомилися зі способами пересаджування кімнатних рослин, складаючи алгоритм дії, вирішуючи проблемні завдання, розглядали ілюстрації, класифікували рослини за природничими характеристиками, спільно з батьками вивчали пізнавальну літературу;

- пристосованість до потреб спільної діяльності з урахуванням зони найближчого розвитку (те, що дитина може створити самостійно або у

співпраці з дорослим).

З цією метою в групі був створений та функціонував і постійно оновлювався відповідно до інтересів та індивідуальних потреб дітей центр науки та пізнання «Умі-сіті», до якого, насамперед, увійшла міні-лабораторія «Пізнайко» для самостійних та спільних дитячих відкриттів. Міні-лабораторія не була по суті статичним і незмінним атрибутом середовища групи. Вона постійно поповнювалася новими матеріалами, вимірювальними приладами, схемами та моделями проведення дослідів та експериментів тощо.

Важливий момент у дослідницької діяльності – це фіксація дитиною власних відкриттів, тому в центрі науки та пізнання були розміщені альбоми спостережень, мнемотаблиці, піктограми, схематичні замальовки, координатні сітки, малюнки-прогнози, моделі «Рік», «Тваринний світ України», відео, аудіо (голоси птахів, тварин) та фотографії.

Особливий інтерес в дітей викликали спостереження за зміною тривалості світлового дня. Для того, щоб побачити тривалість дня (весна), була створена модель, де довготу дня відзначали лінією між зображенням сонця, опорою служили режимні моменти, найбільш яскраві, значущі для дітей.

Для розвитку пізнавального інтересу та стимулювання пізнавальної активності дошкільників у групі була створена та користувалася великою популярністю у дітей CD-тека, до якої увійшли: електронні презентації з різних тем «Птахи Чернігівщини», «Визначні пам'ятки Чернігівської області» та ін., електронні енциклопедії «Кирила та Мефодія», «Все про все». Враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку, центр містив пізнавальну дитячу літературу, зокрема енциклопедії «Що? Звідки? Чому?», «Мое тіло», «Велика енциклопедія дошкільника» та ін.

Однак були випадки, що дітям було мало тієї інформації, яка міститься в енциклопедіях або вона була просто відсутня, а дитяча допитливість при цьому не задовольнялася, тому ми разом з дітьми, «складали» свою енциклопедію в якій вміщували відповіді на конкретні дитячі «чому?»

Наприклад: дитина запитала «Чому курча народжується жовтим, а потім колір змінюється?» Спільно з дітьми ми переглянули різні енциклопедії, але відповіді на це запитання не знайшли. Тоді ми застосували такий прийом, як «запитати в іншої людини». Діти задавали це питання батькам і разом з ними через різні джерела: журнали, мережу Інтернет та ін., шукали необхідну інформацію, якою потім ділилися з однолітками, внаслідок чого наша «Енциклопедія дитячих чомусь» поповнилася черговою сторінкою.

Крім того, діти разом з батьками за своїм бажанням оформлювали тематичні добірки матеріалів за цікавою для них темою «Де живуть динозаври», «Мешканці морських глибин», «Що заховано всередині мене» і презентували їх одноліткам для ознайомлення, що сприяло взаємонавчанню.

Невід'ємною частиною центру пізнання і науки стали настільні та настільно-друковані розвивальні ігри, у тому числі кубики Зайцева, кубики Б. Нікітіна, палички Х. Кюїзенера, логічні блоки З. Дьенеша, добірки кросвордів і логічних завдань (головоломки, ребуси, схеми- карти тощо), дидактичні ігри на основі технології ТРВЗ.

Підвищення пізнавальної активності дітей не обмежується рамками пошукової діяльності. Кожен розвивальний центр групи: фізичної активності, культури та мистецтва, пізнання (розвиток мовлення, математики, ознайомлення з навколишнім світом, підготовки до навчання грамоти), соціального та емоційно-чуттєвого розвитку ніс певне пізнавальне навантаження з урахуванням індивідуальних та гендерних потреб та можливостей дітей. Наприклад: у центрі емоційно-чуттєвого розвитку в рамках вивчення прав дітей був представлений проєкт «Моє ім'я»; у центрі «Розумашка» діти оперували зі словом, звуком, кількістю, виміром величин; центр мистецтва «З пензликом у долоні» дозволяв експериментувати з різними матеріалами, знайомитися з відомими та «створювати» нові техніки художньої творчості.

Наступним складником напряму роботи з дошкільниками щодо реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активної дітей

старшого дошкільного віку став добір найбільш ефективних технологій підвищення пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку

З метою активізації пізнавальної діяльності дітей використовувалися технології навчання Г. Альтшуллера (елементи технології ТРВЗ), А. Савенкова (метод дослідницького навчання).

У педагогіці та психології є спеціальний термін – «дослідницьке навчання», який характеризується підходом до навчання, що будується на основі природного прагнення дитини до самостійного вивчення навколишнього. Головним інструментом дослідницького навчання є дослідницький метод навчання, запропонований А. Савенковим [38]. Варто зазначити, що застосування в практиці педагогічної діяльності дослідницького методу не означає виключення інших методів, а передбачає лише його переважання.

У процесі дослідницького навчання в дітей дошкільного віку формуються необхідні для розвитку пізнавальної активності інструментальні навички: вміння бачити проблеми; вміння висувати гіпотези; вміння ставити запитання; вміння спостерігати та класифікувати; вміння давати визначення понять; вміння доводити та захищати свої ідеї; вміння робити узагальнення та висновки; вміння та навички проведення експериментів; вміння структурувати отриманий під час дослідження матеріал.

У ході проведення формувального етапу експерименту нами використовувалися такі методи дослідницького навчання як:

- «подумати» – запропонувати дітям розповісти все, що вони знають про предмет чи об'єкт, який вивчається (при цьому всі думки та ідеї дітей замальовувалися схематично на аркуші паперу);
- «запитати в іншої людини» – у процесі такого опитування діти дізнавалися щось нове, невідоме раніше, водночас у них розвивалося вміння ставити запитання;
- «дізнатися з книг» – прочитати, розглянути ілюстрації;
- «поспостерігати» – у процесі цілеспрямованих спостережень діти

деколи доходили до самостійних відкриттів, шляхом зіставлення, виявлення закономірностей, взаємозв'язків;

- «провести експеримент» – якщо це дозволяв предмет чи явище, що підлягали вивченню;

- «звернутися до фахівця» – якщо була можливість отримати інформацію безпосередньо від фахівця в галузі, що вивчається, то ми вважали, що доцільно звернутися до його досвіду;

- «подивитися на комп'ютері» – використовували мультимедійні презентації, електронні енциклопедії, Інтернет-ресурси.

Паралельно із застосуванням дослідницького методу навчання дітей у педагогічному процесі активно використовувалися елементи технології ТРВЗ [18], які як універсальний інструмент використовувалися у різній дитячій діяльності.

Було дібрано оптимальну форму оволодіння дітьми методиками творчості, які давалися подавалися їм через ігри, алгоритми у спільній та самостійній дитячій діяльності. Шляхом вирішення протиріч діти опановували нові знання, знаходили незвідане, вигадували щось нове, раніше невідоме.

Використані в роботі з дошкільнятами методів ТРВЗ-технології – це евристичні методи:

- метод спроб і помилок (або метод перебору варіантів). Його перевага полягає в тому, що цьому методу не треба вчитися, спостерігається методична простота рішення, із задоволенням вирішуються прості завдання;

- мозковий штурм – може виникнути незаплановано, стихійно при вирішенні будь-якої пізнавальної задачі. Особливість проведення «мозкового штурму» з дітьми полягає в тому, що вони самі, обговорюючи, коригують висловлені ідеї, аналізують їх, при цьому всі ідеї заносяться до спеціальної матриці для оцінки ідей (приклад використання мозкового штурму подано в таблиці 2.2.)

Таблиця 2.2

Матриця оцінки ідей з проблеми «Перетворення ділянки закладу дошкільної освіти силами дітей»

№	Ідея	Здійснення ідеї					
		Легко	Швидко	Безпечно	Комфорт	Не дорого	Підсумок
1	Посадити дерева та кущі без колючок та ягід	так	так	так	так (ТІНЬ)	так	5
2	Зробити лавки	ні	ні	так	так	ні	3/2
3	Посадити розсаду квітів	так	так	так	так	так	5
4	Полив зелених насаджень	так	так	так	так	так	5
5	Пофарбувати будівлі на ділянці	ні	ні	ні	так	ні	4/1
6	Зробити нові споруди	ні	ні	ні	так	ні	4/1
7	Не ламати дерева та споруди	так	так	так	так	так	5
8	Прикрасити ділянку виробами	так	так	так	так	так	5

Отже, найкращими ідеями про перетворення ділянки ЗДО силами дітей стали посадити дерева та квіти, прикрасити ділянку своїми руками та берегти те, що вже є, а реалізацію інших ідей довірити фахівцям та батькам.

- метод фокальних об'єктів (це швидше метод тренування фантазії дітей), передбачає найнесподіваніші, незвичайні висловлювання та погляди

дітей щодо питання, що вивчається;

- моделювання «маленькими чоловічками». Сутність методу «маленьких чоловічків» полягає в тому, що все, що нас оточує, «складається з безлічі маленьких чоловічків». Чоловічки можуть думати, робити дії, поводитися по-різному. У них різні характери та звички, вони підкоряються різним командам. Так, дерев'яні, кам'яні, скляні чоловічки мають спільну властивість – тримати форму, тому вони тримаються за руки, причому чоловічки з каменю тримаються міцніше, ніж інші, тому камінь – є набагато міцнішим ніж дерево чи скло. Чоловічки з молока, води, чаю – не тримаються за руки, руки у них на поясі. Повітряні чоловічки постійно рухаються; вони постійно кудись біжать, летять.

Названі методи ТРВЗ, метод дослідницького навчання були використані у процесі підвищення пізнавальної активності дошкільників. Особливо ефективними виявилися метод проєктів; проблемно-пізнавальне спілкування («Складання карти думок»); практичний метод (дослідження, експеримент, моделювання; макетування, колекціонування тощо).

Сутність проєктної діяльності полягає в тому, що діти поступово, систематично знайомляться з будь-яким поняттям чи його проявом у різних видах діяльності. Це дозволяє, в свою чергу, реалізувати інтегрований підхід у навчанні дошкільнят. Технологія проєктування дозволяє дітям дошкільного віку бути активними учасниками освітнього процесу, стає інструментом їх саморозвитку.

Кожен проєкт має певну структуру, етапи реалізації, паспорт.

Робота над проєктом відбувається протягом кількох взаємозалежних етапів:

- 1) Постановка цілі.
- 2) Пошук форми реалізації проєкту.
- 3) Розробка змісту всього освітнього процесу на основі тематики проєкту.
- 4) Організація пізнавального предметно-розвивального середовища.

- 5) Визначення напрямів пошукової та практичної діяльності.
- 6) Організація спільної (педагог - батьки - діти) творчої пошукової та практичної діяльності.
- 7) Робота над частинами проєкту.
- 8) Колективна реалізація проєкту, презентація результатів [42, 43].

Так реалізуючи проєкт «Професії», дітям не давалися готові знання про них. Вони разом із батьками у кілька етапів готували та презентували матеріал про те, де працюють їхні батьки. На основі цього діти дізналися: хто такий менеджер і чим він займається; хто і навіщо приходить на прийом до кардіолога; хто «лікує» рейки та які інструменти для цього потрібні. Результатом такого тісного співробітництва педагог – дитина – батьки стала мультимедійна презентація «Професії», тематичний альбом із дитячими творчими роботами та фотографіями батьків на місці роботи. На основі таким шляхом здобутих знань діти розгортали сюжетно-рольові ігри, ділилися з дітьми інших груп цікавою інформацією.

Дуже важливими є результати проєктування. Вони можуть мати різну форму:

- отриманий продукт (малюнок, вироби, аплікація, альбом, написана казка, концерт, спектакль, врожай овочів та ін);
- культурний розвиток дитини (дитина набуває здатності самостійно висувати теми проєктів; розуміти свої можливості та значення; у неї розвивається справжня активність та самостійність);
- розвиток взаємовідносин дитини з дорослими, що виховують (уважне і доброзичливе ставлення до дитини успішно формує у неї почуття довіри та безпеки до світу дорослих, дає більше можливостей для її самопізнання та самовизначення);
- участь батьків у спільному з вихователями процесі освіти дітей.

Робота над проєктом неможлива без співробітництва: сукупності стійких способів взаємодії педагога та дитини, в основі яких лежить принцип взаємної поваги один до одного, взаємної залежності та відповідальності в

усвідомленні мети колективної діяльності. Головна суть співробітництва в тому, що педагог не веде за собою, а допомагає дитині визначити мету та шляхи до неї. Роль дитини полягає не у точному виконанні вказівок, а у більш повній реалізації створюваних вихователем передумов реалізації пошуку. Попередньо створюється проблемна ситуація.

Ще одним цікавим прийомом розвитку дитячої пізнавальної активності є складання «карти думок» [3], коли діти шляхом висновків та пошуку закономірностей формують повне уявлення, про якесь явище. «Карта думок» може використовуватися в будь-якій дитячій діяльності, як самостійний інструмент або як її частина. Також «карта думок» може стати складовою чи сполучною ланкою інтегрованого навчання дітей. Так, наприклад, ми з дітьми склали карту думок на тему «Варимо суп», «Наш режим дня», «Де живе вода», «Вулицями нашого селища».

Використання цього прийому сприяло активізації розумової діяльності дітей, давало можливість кожній дитині виявити свої знання та здібності.

У старшому дошкільному віці найбільшої актуальності набуває практичний метод, у якому головне – не подання інформації, а спільна діяльність, де дитина рівноправний партнер, а не об'єкт впливу.

Один із прийомів, який часто використовується у педагогічній практиці – взаємонавчання. Це коли дитина залучається до процесу самопізнання, самовідкриття. Полягає він у тому, що до заняття діти отримують певне завдання, яке виконують, використовуючи такі методи пошуку інформації як «подумати», «запитати в іншої людини», «дізнатися з книг, мережі Інтернет», «поспостерігати та поекспериментувати». Після чого презентують свій матеріал перед однолітками (наприклад: дитина готує міні-повідомлення про водяний годинник, виготовляє разом з батьками його модель і презентує одноліткам на занятті або у вільній діяльності). За рахунок таких завдань діти підвищують свій пізнавальний інтерес; невпевнені в собі діти мають можливість самореалізації, здобувають не готові знання, а «відкривають» їх самостійно під керівництвом дорослого.

Із практичних методів навчання дітей для підвищення пізнавальної активності старших дошкільників нами були використані:

- моделювання – діти вчилися діяти за допомогою моделей, схем, замінників. Найвні моделі знаходилися у вільному для дітей доступі «Календар погоди», «Кругообіг води в природі», «Дні тижня», а також виготовлялися дітьми спільно з педагогом «Дерево», «Умови зростання та розвитку рослини», «Мое тіло» та ін.»;

- макетування, яке дозволяло дітям безпосередньо пізнати таємниці навколишнього світу, взаємодії предметів і явищ у ньому, причинно-наслідкових зв'язків. Макети виготовлялися руками дітей, вихователів та батьків задля задоволення пізнавального інтересу перших. Так спільними зусиллями були створені макети «Кліматичні зони України», «План селища Срібне», «Динозаври», «Сонячна система»;

- колекціонування, давало дітям як можливість задоволення права володіння чимось, так і несло велике пізнавальне навантаження. Взаємодіючи з предметами колекції, діти дізнавалися про їх властивості, походження, застосування тощо. Протягом експериментальної роботи, з огляду на бажання дітей, були зібрані колекції каменів, нагрудних значків, кіндер-іграшок, «Іграшка з дитинства» (іграшки батьків), сувенірних магнітів «Містами та країнами», предметів із зображенням державної символіки;

- складання алгоритму діяльності давало дітям можливість навчитися діям планування «Алгоритм пересаджування кімнатних рослин», «Алгоритм прання лялькової білизни», «Алгоритм приготування хліба» тощо;

- експеримент дозволяв дошкільникам практично дієвим шляхом пізнати невідоме, зробити власне «відкриття». Експериментування пронизувало всі сфери дитячої діяльності: сон, прийом їжі, гру, заняття, прогулянку, тому сприяло підвищенню пізнавальної активності вихованців.

Також нами широко застосовувалися інформаційні комп'ютерні технології: ноутбук з мультимедійними презентаціями про явище, предмет, що вивчається, з можливістю виходу в мережу Інтернет; телевізор та DVD-плеєр

з дисками, що несли пізнавальну інформацію (записи передач і мультфільмів «Діалоги про тварин», «Галілео», «Мудрі казки тітоньки Сови», «Муха-Чомуха», «Хто там?», «Світ чекає на відкриття» та ін.).

Важливу роль процесі підвищення пізнавальної активності дітей грав метод проблемного спілкування, який передбачав діалог (полілог), що дозволяло кожній дитині бути активним учасником спілкування. Практика показала, що ініціатором спілкування може бути як дорослий, так і дитина. При цьому дуже важливо не знаючи відповіді на запитання не дати дитині неправильної чи спотвореної інформації. Краще зізнатися у своєму незнанні і звернутися до джерел інформації (якщо це можливо, то разом з дитиною): енциклопедій, атласів, карт та інших пізнавальних матеріалів.

Були випадки, коли діти вимагали індивідуального спілкування, ізольованого від інших членів групи, тоді розмова відбувалася в куточку усамітнення, або в будь-якій частині освітнього простору за бажанням вихованця.

Деякі діти, навпаки, залучали до спілкування батьків, інших дітей. Це свідчило про те, що кожна дитина індивідуальна, і ми повинні прийняти її такою, якою вона є і задовольнити її потреби у спілкуванні незалежно від ситуації.

Під час пізнавального спілкування нами використовуються такі прийоми як:

- діалог (дитина – дитина, дитина – дорослий, дитина – дорослий – дитина). Пізнавальний діалог сприяв глибшому оволодінню знаннями про те чи інше явище, розвитку навичок мислення (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація) допомагав дитині стати активним учасником пізнання. Залучаючи дітей у ситуацію діалогової взаємодії використовували такі прийоми як «незнаючий» вихователь, несподіване питання. Наприклад: «Зима ще не закінчилася, а з дахів чомусь капає», «Чомусь від мого взуття залишаються брудні сліди».

Діалогічні ситуації стимулювали пізнавальну мотивацію,

перетворювали дитяче пізнання на справді творчий процес;

- проблемні запитання, як з боку педагога, так і з боку дитини: Чому вже ранок, а місяць видно? Де «сидить» місяць вдень? і т.п.;

- створення пошукових ситуацій. Використовуючи цей прийом, дітям ставили такі запитання, відповідь на які ніби захована і не виявляється відразу: «Цікаво, чому рухаються стрілки годинника?» (Діти будували припущення, висували гіпотези, перевіряли висунуті гіпотези практичним шляхом: розглядали механізм, повертали стрілки за допомогою голівки, заводили годинниковий механізм, тим самим встановлюючи взаємозв'язки всіх частин механізму годинника та їх необхідність).

Як уже зазначалося, батьки брали участь у процесі підвищення пізнавальної активності вихованців. Зокрема вони були залучені в освітній процес через пошук відповідей на дитячі запитання, через оформлення тематичних збірок матеріалів з дітьми вдома, через участь у проєктах.

Разом із тим, ми організовували і специфічні заходи саме для ознайомлення батьків із практичними аспектами підвищення пізнавальної активності дошкільників:

- Батьківські збори з демонструванням відеофрагментів занять із дітьми щодо розвитку і підвищення пізнавальної активності дошкільників;

- Консультації та індивідуальні бесіди з батьками з метою встановлення рівня пізнавального розвитку у дітей дошкільного віку та коректного налагодження взаємин із батьками. Наприклад, консультації «Як виростити дитину допитливою», «Що не можна і що можна робити для підтримки інтересу у дітей»;

- Семінари-практикуми, де повідомлялася коротка теоретична інформація, з включенням елементів тренінгу, коли батьків просили висловити свою думку про причини проблем, що виникли у дитини та про способи їх подолання;

- Майстер-класи і тренінги, на яких батьки презентували свої досягнення у галузі пізнавального розвитку дитини. Заздалегідь педагог давав

тему кільком батькам, доручав кожному провести міні-заняття, в якому батьки пояснювали, як вони підтримують пізнавальний інтерес у дитини або знайомлять її з навколишнім світом. Наприкінці підбивався підсумок, батьки пропонували вибрати найбільш значущі поради, які розміщувалися в «Скарбничці цінних порад».

- Створення для батьків буклетів, інформаційних листів з питань пізнавального розвитку дітей;

- Проведення відкритих занять для батьків щодо реалізації завдань пізнавального розвитку. Перегляди відкритих занять давали змогу батькам побачити свою дитину в ситуаціях навчання в ЗДО, рівень її пізнавального розвитку, а також повчитися у педагога прийомів виховного впливу;

- Створення у групі спільних виставок з метою формування у дітей уміння змістовно організувати дозвілля та самостійно зайняти себе. Так були проведені тематичні виставки за участю батьків: «Історії речей», «Край у якому ми живемо», «Професії наших батьків», «Улюблене селище», «Транспорт» з метою розширення світогляду у дошкільнят;

- Виставки виробів, дитячих робіт, виготовлених спільно з батьками. Беручи участь у спільній діяльності з дітьми, батьки розкривали здібності та інтереси, про які й самі не підозрювали.

Не всі сім'ї повною мірою реалізували всі можливості впливу на дитину. Причини цього такі: одні батьки не хочуть виховувати дитину, інші не розуміють, навіщо це потрібно, треті – не вміють це робити. У будь-якому випадку проведена з батьками робота дозволила їм розібратися в особливостях пізнавального розвитку дітей, отримати поради щодо подолання ситуативних моментів у процесі пізнавального розвитку дошкільників. Це підвело нас до висновку, що такі заходи важливо проводити постійно та якісно.

Підбиваючи підсумки формувального етапу експериментального дослідження, ми можемо зробити висновок, що під час реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей 6-го року життя за пропонованою моделлю, у вихованців з'явився інтерес до пізнання довкілля,

покращилося розуміння його як цілісної системи – усі діти позитивно ставилися до занять, охоче брали участь у всіх формах роботи, виконували різні завдання пізнавального змісту, які ми їм пропонували. Разом із тим, було виснувано, що така робота потребує вмiлого керівництва з боку педагогів через поєднання традиційних та нетрадиційних методів і форм роботи з вихованцями та їх батьками, поліпшення предметно-просторового середовища групи і ЗДО.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

Після проведеної роботи з упровадження педагогічних умов підвищення пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в роботу ЗДО було проведено повторне дослідження в обох групах за тими самими методиками, що й на констатувальному етапі експерименту.

З'ясовано, що вихователі контрольної групи продовжують досить критично оцінювати якість виконання своїх професійних обов'язків, тоді як результати опитування педагогів експериментальної групи свідчать про підвищення рівня оцінки професійної компетентності, особливо щодо створення умов розвитку пізнавальної активності дітей у групі (сучасні технології, форми та методи організації педагогічного процесу, організації предметно-просторового розвивального середовища ЗДОО) та організації самостійної дослідницької діяльності дітей. На наш погляд, це свідчить про ефективність комплексу розроблених та впроваджених у практику роботи ЗДО заходів. У педагогів виробилася постійна потреба у вдосконаленні професійної майстерності, а також співпраці з родинами вихованців.

Аналіз результатів повторної діагностики рівня пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку свідчить про зростання її рівня в дітей експериментальної групи як порівняти з їхніми однолітками з контрольної групи.

Було помічено, що у 25% дітей в ЕГ та у 10% в КГ спостерігався дуже високий прояв індивідуального досвіду пізнання (дитина багато спілкувалася з дорослими, ставила запитання, експериментувала, використовувала для пізнання додаткові джерела інформації); у 40% респондентів з ЕГ та в 15% з ЕГ реєструвався високий прояв індивідуального досвіду пізнання (діти самостійно, за допомогою дорослих могли підготувати міні-розповідь (повідомлення) на тему; 40% дошкільників у ЕГ та 60% в КГ виявляли досвід індивідуального пізнання незначною мірою, на що вказував помірний, а часом нейтральний емоційний стан; по 5% дітей в ЕГ та 15% в КГ не виявляли індивідуальний досвід пізнання.

Разом із тим у 40% дітей з ЕГ та в 20% з КГ був зафіксований високий рівень прояву вольових зусиль на досягнення мети, що виражалося у наполегливості при виконанні пізнавальної діяльності, високій мобілізації сил та концентрації уваги при повній самостійності; у 55% дошкільників з ЕГ та в 65% з КГ помічено середній рівень прояву вольових зусиль на досягнення мети, які виражені були у наполегливості при виконанні пізнавальної діяльності, високій мобілізації сил та концентрації уваги при частковій самостійності; 5% респондентів в ЕГ та 15% в КГ демонстрували відсутність вольових зусиль під час виконання пізнавальної діяльності.

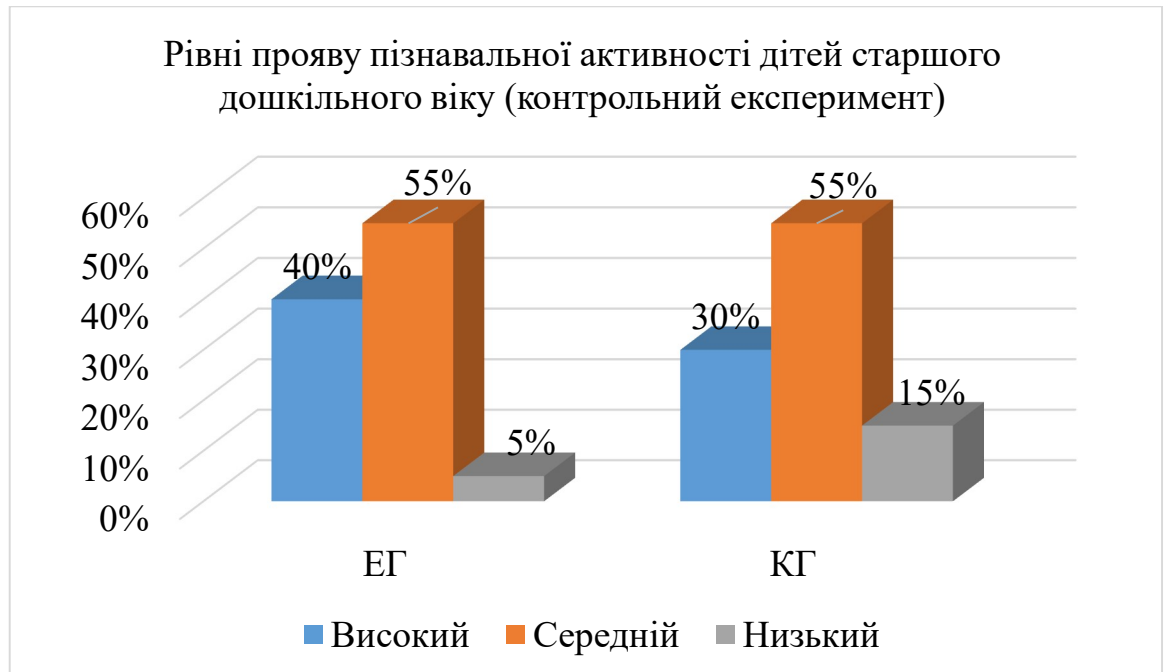
45% вихованців ЕГ та 20% дітей КГ виявляли активно-творче та активно-зацікавлене ставлення до завдання та до результату діяльності; 45% респондентів з ЕГ та 55% з КГ демонстрували нейтрально-активне ставлення; 10% опитаних в ЕГ та 15% опитаних в КГ – пасивно-негативне ставлення, і в 10% у КГ – активно-негативне ставлення (абсолютне неприйняття пізнавальної діяльності з проявом негативних емоцій), в дітей з ЕГ такий тип ставлення не спостерігався.

Готовність дітей до застосування отриманих знань у діяльності, а також швидкість і якість виконання пропонуванних завдань на етапі контрольного експерименту мала такі показники: 60% дітей з ЕГ та 35% з КГ демонстрували високий рівень означених якостей; 40% респондентів в ЕГ та 50% в КГ –

середній рівень та 10% в ЕГ і 15% в КГ – низький рівень.

Узагальнені результати щодо рівнів прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку після завершення дослідження в обох групах репрезентовані на рисунку 2.3.

Рис. 2.3 Рівні прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі експерименту

Найбільш помітне зростання рівнів пізнавальної активності демонструють діти експериментальної групи за параметрами: готовність застосування отриманих знань для життєдіяльності (швидкість та якість виконання завдання) на динамічному рівні та прояв вольових зусиль на досягнення мети, які виражені у наполегливості при виконанні пізнавальної діяльності, високої мобілізації сил та концентрації уваги при повній самостійності. У дітей групи теж відзначається незначне зростання динаміки результатів, але у несуттєвому кількісному відношенні.

Динаміку в рівнях пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку ілюструє таблиця 2.3.

З таблиці видно, що як у контрольній, так і у експериментальній групах фіксується динаміка в рівнях прояву пізнавальної активності. Але найбільшу якісну та кількісну динаміку демонструють діти експериментальної групи.

Таблиця 2.3

Динаміка в рівнях прояву пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку

Рівні прояву пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку	Експериментальна група (%)			Контрольна група (%)		
	Конст. етап	Контр. етап	Різниця	Конст. етап	Контр. етап	Різниця
Високий	20	40	+20	15	30	+15
Середній	55	55	0	55	55	0
Низький	25	5	-20	30	15	-15

Загалом відмітимо, що діти експериментальної групи частіше почали використовувати різноманітні джерела інформації для задоволення пізнавального інтересу; ставити запитання, вступаючи у діалогічне спілкування; виконувати завдання підвищеного рівня складності. У дітей експериментальної групи під час виконання завдань характерним є домінування пізнавального інтересу над ігровим, тоді як в дітей контрольної групи домінує ігровий інтерес над пізнавальним.

Діти експериментальної групи стали показувати вищі результати у діяльності в малих групах; у дітей контрольної групи такі зміни – незначні.

Отримані результати засвідчують ефективність реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку. Отже, гіпотеза дослідження підтвердилася, визначені завдання дослідження реалізовані, мета досягнута, одержані наукові висновки мають важливе значення для практики дошкільної освіти.

Висновки до другого розділу

Експериментальне вивчення педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку дає підстави для таких висновків:

1. Аналіз психолого-педагогічної дозволив нам вивести критерії (мотиваційний, когнітивно-вольовий та операційний) та їх показники, за допомогою яких ми виявили наявні рівні (високий, середній, низький) прояву пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

2. Розроблені критерії дозволили об'єктивно оцінити рівні пізнавальної активності у старших дошкільників. Загальний рівень прояву пізнавальної активності в дітей 6-го року життя на констатувальному етапі дослідження становив: у ЕГ високий рівень продемонстрували 20% дітей, середній – 55%, низький – 25%; у КГ одержані дані виглядали так: високий – показали 15% дошкільників, середній – 55%, низький – 30%.

Із метою підвищення рівнів пізнавальної активності в дітей 6-го року життя нами була розроблена модель реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дошкільників. Вона являє собою сукупність систематизованих та взаємопов'язаних заходів із дітьми, їх батьками та педагогами і дозволяє реалізувати наступні педагогічні умови: створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації; своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності; використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості; співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

3. Відповідно до розробленої моделі наша робота з підвищення пізнавальної активності у старших дошкільників передбачала низку заходів за напрями: робота з педагогами, робота з дітьми та робота з батьками.

Так, робота з педагогами ЗДО передбачала наступні заходи: проблемно-ділова гра, брейнстормінг, майстер-класи, вебінари «НаУрок», «Всеосвіта», «СУТО», стажуваннях та курси підвищення кваліфікації, взаємовідвідування

освітніх заходів, розроблення дидактичного та методичного забезпечення освітнього процесу.

Під час роботи з дітьми було використано предметно-просторове середовище групи та ЗДО (центр "Умі-сіті", міні лабораторія "Пізнайко", осередок "Розумашки"), спостереження в природі, мультимедійні презентації, дитячу пізнавальну літературу, енциклопедії, розвивальні ігри, технології ТРВЗ, методи дослідницького навчання та проєктів, створення "Карти думок", практичні методи навчання (моделювання, макетування, колекціонування, складання алгоритму діяльності, експеримент), використання ІКТ, метод проблемного спілкування.

У роботі з батьками були використані: залучення до пошуку відповідей на дитячі запитання, до оформлення тематичних збірок, проєктної діяльності, створення предметно-просторового середовища групи, батьківські збори, консультації, індивідуальні бесіди, семінари-практикуми, майстер-класи, тренінги, буклети, інформаційні листи, відкриті заняття, спільні виставки

4. Результати, отримані у ході контрольного етапу експериментального дослідження, підтвердили ефективність проведеної нами роботи: у ЕГ рівні прояву пізнавальної активності в дітей 6-го року життя підвищилися і, відповідно, склали: 40% – високий рівень, 55% – середній, 5% – низький. Змін, хоча й не дуже суттєвих зазнали рівні прояву пізнавальної активності у дітей із КГ: високий рівень виявили у 30% дітей, середній – у 55%, низький рівень – у 15%. Зазначені вище дані підтверджують ефективність впровадження визначених педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку та моделі їх упровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та експериментальне дослідження підтверджує висунуту гіпотезу і дає підстави для наступних висновків:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що проблема розвитку пізнавальної активності вихованців є однією з найбільш актуальних в теорії і практиці дошкільної освіти. Пояснюється це тим, що пізнавальна активність є необхідною умовою формування самостійності та ініціативності як базових якостей особистості. У дітей дошкільного віку цілеспрямована пізнавальна активність лише починає своє становлення, тому завданням вихователя є забезпечення ефективних умов її розвитку.

Особливості розвитку пізнавальної активності в дітей дошкільного віку, як і умови її формування у різних видах дитячої діяльності докладно вивчені у роботах О. Брежнєвої, Л. Буркової, Т. Кондратенко, О. Кононко, С. Ладивір, І. Литвиненко, М. Лісіної, Л. Лохвицької, Б. Мухацької, М. Поддякова, О. Проскури, А. Рудакової, Т. Садової В. Суржанської, Г. Стадник, Т. Ткачук та інших. Однак, на сучасному етапі в дошкільній освіті зміцнюються нові тенденції розвитку пізнавальної активності дошкільнят, а отже, питання її вивчення вимагають подальшої розробки.

2. Ми розуміємо пізнавальну активність як прояв всіх сторін особистості дошкільника – інтерес до нового, прагнення успіху, радість пізнання, установку на вирішення завдань, поступове ускладнення яких є основою процесу навчання. Компонентами пізнавальної активності є емоційний, інтелектуальний та вольовий. Структуру пізнавальної активності складають інтереси, мотиви, активна розумова діяльність (розумова напруга), вольові зусилля. Показниками, що характеризують рівні розвиненості пізнавальної активності, на думку вчених, є допитливість, позитивне ставлення дитини до виконуваної нею діяльності, ініціативність, самостійність та саморегуляція, пізнавальний інтерес, воля та цілеспрямованість, усвідомленість діяльності, воля та творчість.

3. Педагогічними умовами, що сприяють підвищенню пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку вважаємо: 1) створення предметно-просторового середовища групи та закладу дошкільної освіти, що відповідає індивідуальним інтересам і потребам дошкільника та надає кожній дитині широкий простір для самореалізації; 2) своєчасне та адекватне стимулювання пізнавальної активності дошкільників у всіх видах дитячої діяльності; 3) використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти методів та прийомів, що забезпечують задоволення дитячої цікавості; 4) співпраця вихователів із сім'ями вихованців щодо розвитку пізнавальної активності дошкільників.

4. Розроблені критерії – мотиваційний, когнітивно-вольовий та операційний дозволили об'єктивно оцінити рівні розвитку пізнавальної активності в дітей 6-го року життя. Вивчення рівнів розвитку пізнавальної активності в старших дошкільників за визначеними критеріями, засвідчило здебільшого середній рівень сформованості досліджуваного явища.

Констатувальний етап експериментального дослідження показав, що високий рівень розвитку пізнавальної активності мають 20% і 15% дітей у ЕГ та КГ відповідно. Середній рівень розвитку пізнавальної активності був виявлений у 55% дітей в обох групах. Низький рівень показали 25% вихованців ЕГ, та 30% у КГ.

5. Із метою підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку нами була упроваджена в освітній процес закладу дошкільної освіти система роботи, спрямована на реалізацію визначених нами педагогічних умов. Упровадження цієї системи роботи передбачало роботу з дітьми, батьками та з педагогами.

6. Вивчення впливу розробленої нами системи роботи з реалізації педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку засвідчило її загальну ефективність. Доцільне поєднання форм, різноманітних методів і прийомів педагогічного впливу сприяло зростанню рівнів розвитку пізнавальної активності вихованців.

Аналіз результатів, отриманих у ході контрольного зрізу, свідчить, що обох групах відбулися зміни у виділених показниках, проте найбільш помітні зрушення сталися в експериментальній групі. Це підтверджує ефективність запропонованих нами педагогічних умов підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку та моделі системи роботи з їх реалізації. За результатами аналізу даних контрольного етапу експериментального дослідження ми з'ясували, що у ЕГ високий рівень розвитку пізнавальної активності спостерігався у 40% дітей, середній – у 55%, низький – у 5%. У КГ рівні розвитку пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку мали такий вигляд: високий – показали 30% дошкільників, середній – 55%, низький – 15%.

7. Отримані результати засвідчують, що гіпотеза дослідження підтвердилася, визначені завдання дослідження реалізовані, мета досягнута, одержані наукові висновки мають важливе значення для практики дошкільної освіти. Розроблені, науково обґрунтовані та апробовані педагогічні умови підвищення пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку та модель їх реалізації можуть бути використані вихователями різних типів закладів дошкільної освіти із метою пізнавального розвитку дошкільників, а також викладачами закладів вищої освіти та студентами спеціальності «Дошкільна освіта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 11.11.2021).
2. Битянова М.Р. Работа с ребенком в образовательной среде: решение задач и проблем развития. Москва: Просвещение, 2007. 125 с.
3. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2008. 408 с.
4. Брежнева О.Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 1998. № 2. С. 12-14.
5. Буздуган О. А., Єгорова Г. М. Педагогічні умови виховання пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з оточуючою дійсністю. *Дошкільна освіта у вимірі сучасності : педагогічний альманах*. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2019. С. 11-16.
6. Ватаманюк Г. А. Інтелектуальна гра, як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників. *Початкова школа*, 2008, № 6, С. 40-43.
7. Ватаманюк Г. Розмаїття дитячих книг – передумова формування читацьких інтересів дошкільників. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. 2017. № 23 (2-2017), Ч. 2. С. 147-153.
8. Волобуєва Л.М. Работа старшего воспитателя ДОО с педагогами. Москва: ТЦ Сфера, 2004. 96 с.
9. Вороніна Т. В. Що? Де? Коли? У співпраці з родиною формуємо в дітей пізнавальні інтереси. *Дитячий садок*. 2000. № 2 (50) січень, 8.
10. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого дошкільного віку / Гавриш Н. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О. 2017.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programa-vpevnenii-start-2017.rar> (дата звернення 20.09.2021).

11. Галяпа М., Бондар Л. Керівництво проектною діяльністю педагогів дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 11. С. 26 – 35.

12. Годовикова Д.Б. Общение со взрослыми и познавательная активность детей. Психология дошкольника. Хрестоматия. / Сост. Г.А. Урунтаева. Москва: Изд. центр «Академия», 2010. 384 с.

13. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва: ИНТОР, 1996. 544 с.

14. Демидова А. С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*, 2006. № 10, С. 10.

15. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко (та ін.); наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

16. Дыбина О. В. Педагогическая диагностика компетентностей дошкольников. Для работы с детьми 5-7 лет. Москва: Мозаика-Синтез, 2008. 58 с.

17. Жейнова С. С. Курносова К. В. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 48 (101), 2016. С. 100-106.

18. Игры и упражнения по развитию умственных способностей детей дошкольного возраста / сост. Л.А. Венгер, О.М. Дьяченко. Москва : Педагогика, 2002. 236 с.

19. Карабаєва І. І. Формування пізнавальної спрямованості дошкільників на оточуючу дійсність. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2011. Том IV (7). С. 155–165.

20. Кононко О. Л. Плекаймо культуру потреб дитини. *Дошкільне виховання*. 2013. № 5, С. 2-8.
21. Короткова Н. А. Организация познавательной исследовательской деятельности детей старшего дошкольного возраста. *Ребенок в детском саду*. 2002. N 1. С. 42–47.
22. Ладивір С. О., Стадник Г. А. Розвиток пізнавальної активності дітей у процесі їхнього спілкування з батьками. *Психологія*. Київ: Рад. школа, 1990. Вип.34. С. 53–59.
23. Ладивір С. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 3-6.
24. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками. *Вопросы психологии*. 1982. № 4. С. 18–35.
25. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: «ОВС», 2000. 164 с.
26. Матюшкин М. В. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности. *Вопросы психологии*, 2011. № 4, С. 5–17.
27. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 41 с.
28. Новоселова С. Развивающая предметная среда: Методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и учебно-воспитательных комплексах Л.Н. Павлова. 2-е изд. Москва : Айресс Пресс, 2007.
29. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: Навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2008. 432 с
30. Панченко І., Бадуненко О. Експериментально-дослідницька діяльність дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 11. С. 22 – 28.

31. Панько Е. А. Детство как самоценность / ГУО «Минск. обл. ин-т развития образования». Минск : МОИРО, 2009. 69 с.
32. Петровский В.А., Кларина Л.М., Смывина Л.А., Стрелкова Л.П. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении. Москва, 2003. С. 120.
33. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. 4-те видання, перероблене. Київ :ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
34. Предметно-пространственная развивающая среда в детском саду. Принципы построения, советы, рекомендации / Сост. Н.В. Нищева. Санкт-Петербург: «Детство-пресс», 2006.
35. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. / Аксьонова О. П., Аніщук А.М., Артемова Л. В. (та ін.); наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. Ч. II: Від трьох до шести (семи) років. 452 с.
36. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений (Из опыта работы). Москва : Линка-пресс, 2003.
37. Рылеева Е.В. Методика исследования предметно-развивающей среды в группах ДОУ. *Управление ДОУ*. 2006. № 2. С. 78.
38. Савенков А.И. Методика исследовательского обучения в детском саду. Методическое пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2009.
39. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. «*Young Scientist*». № 10.1 (50.1). October, 2017. С. 49–51.
40. Селли Д. Очерки по психологии детства; пер. с англ. А. А. Громбах. Москва : URSS. КомКнига, 2007. 454 с. (Из наследия мировой психологии)
41. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 23 с.

42. Токаренко Н.М. Організуємо проектну діяльність: крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 11. С. 59 – 62.
43. Токаренко Н.М. Проектна діяльність із дітьми старшого дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 10. С. 11 – 18.
44. Шумей Л.Т. Маленькі дослідники. Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей. *Палітра педагога*, 2008. № 5. С. 15-18.
45. Щербакова Е. О некоторых особенностях познавательной активности в процессе обучения математике. *Дошкольное воспитание*. 1983. № 9. С. 42-45.
46. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини. *Дошкільне виховання*. 1990. №11. С. 8-9.
47. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва : Педагогика, 1988. 350 с.
48. Эльконин Д. Психология игры. Москва : Владос, 1999. 360 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА «ПРОГРЕСИВНІ МАТРИЦІ ДЖ. РАВЕНА»

ПРОЦЕДУРА ТЕСТУВАННЯ

Інструкції з проведення обстеження дошкільнят за допомогою Кольорових Прогресивних Матриць Равена

Процедура індивідуального тестування за Прогресивними Матрицями Равена надзвичайно проста. На відміну від багатьох інших тестів, тут немає необхідності жорстко дотримуватися будь-якої спеціальної словесної інструкції. Основні вимоги полягають у тому, щоб, по-перше, упевнитися, що випробувані розуміють, що і як вони мають зробити. По-друге, слід забезпечити відповідність прийнятої в даному обстеженні процедури загальноприйнятим стандартам, щоб була можливість порівнювати отримані дані з нормативними.

При використанні книжкової форми тесту не можна побачити, як виглядатиме матриця з вставленим у її виріз тим чи іншим фрагментом, наслідком чого може бути не дуже відповідальне ставлення деяких дітей до завдання. Тому важливо щоразу переконатися, що дитина уважно подивилася на малюнок і що вона переконана, що зазначений нею фрагмент є єдиним, який правильно доповнює матрицю.

Тому, хто проводить тест, необхідно мати такі матеріали: інструкції, екземпляр тестового буклету. Не допускається робити жодних позначок у тестовому буклеті. У процесі попередньої розмови занесіть дані про випробуваного до бланку відповідей, упевнившись, що цей вік відповідає даті народження.

Відкрийте буклет на першому завданні А1.

- Дивись сюди.

Вкажіть на верхню фігуру

- Ти бачиш, що з цієї картинки вирізаній шматочок. Кожен із цих шматочків унизу...

Вкажіть на кожен із фрагментів по черзі

- ...має відповідну форму, щоб заповнити виріз, але тільки один з них підходить за малюнком. Номер 1 має правильну форму, але неправильний рисунок. Номер 2 взагалі немає малюнка. Номер 3 зовсім неправильний. Номер 6 майже правильний, але тут не підходить.

Вкажіть на білу пляму на фрагменті номер 6.

- Тільки один із шматочків правильний. Покажи, який із них підходить, щоб доповнити рисунок.

Якщо випробуваний не вказує на правильний фрагмент, продовжуйте пояснення, доки суть завдання не буде повністю з'ясована. Переходьте до завдання А2.

- А тепер покажи шматочок, що підійде сюди. Якщо випробуваний не справляється, продемонструйте йому завдання А1, а потім знову попросіть вирішити завдання А2. Якщо завдання виконане правильно, переходьте до завдання А3, працюючи за тією самою схемою.

Перейшовши до завдання А4, перед тим як надати випробуваному можливість подумати та вказати на один із фрагментів скажіть ...

- Подивися уважно на ці шматочки.

Вкажіть пальцем по черзі на кожен із фрагментів.

- Тільки один із цих шматочків підходить для завершення малюнка. Будь уважний. Спочатку подивися на кожен із цих шести шматочків.

Знову вкажіть на кожен із шести фрагментів.

- Тепер покажи на шматочок, що підійде сюди.

На малюнку вкажіть місце, куди повинен підійти фрагмент. Коли випробуваний вкаже на один із фрагментів, незалежно від правильності його відповіді, скажіть...

- Цей шматочок справді підходить сюди?

Якщо випробуванний скаже «так», прийміть його вибір із схваленням незалежно від того, правильний він чи неправильний. Якщо він захоче змінити свій вибір, скажіть...

- *Добре. Тоді покажи на правильний шматочок.* Незалежно від правильності відповіді знову запитайте...

- *Це підходить? Якщо випробуваний задоволений своїм рішенням, прийміть його вибір незалежно від правильності, але якщо вам здається, що він все ще сумнівається, запитайте...*

- *Ну так який же зі шматочків, на твою думку, справді правильний?*

Позначте номер остаточного вибору у відповідній частині бланка. Пред'явіть завдання А5 тим самим способом, що і завдання А4.

На будь-якій стадії тестування в інтервалі між А1 і А5 завдання А1 може бути використане заново, щоб ще раз показати випробуваному, що треба зробити, з подальшим проханням до нього спробувати знову виконати відповідне завдання.

Якщо ці п'ять завдань вирішено, перейдіть до завдання А6.

- *Подивися уважно на цей малюнок. Який із цих шматочків...* Вкажіть кожний фрагмент по черзі.

- *...підходить сюди?* Покажіть на місце, яке слід заповнити.

- *Будь уважний, підходящий шматочок лише один. Який? Якщо ти справді впевнений, що знайшов правильний шматочок, вкажи на нього.* Запишіть остаточну відповідь. У міру пред'явлення наступних завдань продовжуйте використовувати ті ж інструкції. Якщо дитина виявляє занепокоєння невеликими дефектами на малюнках, переконайте її, що про це не варто турбуватися. Якщо дитина «застрягла» на конкретному завданні, запропонуйте їй рушити далі і подивитися, чи не впорається вона з наступними завданнями, а потім поверніться до завдання, яке викликало труднощі.

Якщо ви вважаєте за потрібне, можна запропонувати дитині просто вгадати відповідь, оскільки «здогадки іноді бувають правильними».

Завершивши серію А, поставте перше завдання Серії АВ, знову вказуючи по черзі на кожну з трьох фігур на матриці та на простір, що підлягає заповненню.

- *Ти бачиш, як вони розташовані. Так. Так. Так. Що тут має вийти? Який із шматочків підходить сюди? Будь уважний. Подивися на кожен із них по черзі. Правильний - тільки один. Котрий?*

При виконанні завдань від АВ1 до АВ5, після того, як дитина вказала на один із фрагментів, правильний або неправильний...

- *Він справді підходить, щоб доповнити малюнок? Вкажіть на малюнок на матриці та на виріз у ній. Як і раніше, якщо випробуваний відповідає «так», прийміть (і запишіть) його вибір із схваленням. Якщо дитина хоче змінити свій вибір, дійте так само, як у Серії А, та прийміть її остаточний вибір.*

При виконанні шостого завдання дитину не слід запитувати, чи правильний вибір вона зробила. Просто скажіть ...

- *Подивися уважно на картинку. Вкажіть по черзі на кожну фігуру на матриці та простір, що підлягає заповненню.*

- *Будь уважний, лише один із цих шматочків правильно доповнює картинку. Вкажіть по черзі на кожен із фрагментів.*

- *Який з них? Зафіксуйте остаточний вибір на бланку, або записуючи номер вибраного фрагмента поруч із номером завдання, або для бланка легкого підрахунку закреслюючи номер вибраної відповіді однією короткою лінією. Якщо ви зробили помилку або випробуваний хоче змінити свою відповідь, закресліть раніше записаний номер, а потім запишіть номер остаточного вибору. Під час роботи з бланком легкого підрахунку закресліть скасовану відповідь ще однією рисою.*

Не намагайтеся витирати неправильно зазначені відповіді. Ті ж вказівки можна використовувати при роботі з рештою завдань Серій АВ і В, поки це є доцільним.

Оцінка та інтерпретація. Підрахунок балів

За кожну правильну відповідь нараховується один бал. Будьте уважні і намагайтеся не допустити втрати бланків - чистих або використаних, оскільки кожен містить ключ для підрахунку балів по тесту.

Якщо обстежуваний робить помилки у перших п'яти завданнях Серії А,

можна вважати, що він не зрозумів ідею завдання. Отримані за цих умов бали, як правило, слід визнати недостовірними, незважаючи на те, що загальний бал при цьому може виявитися і більшим за десять за рахунок вирішення завдань шляхом випадкового вгадування правильної відповіді серед шести альтернативних варіантів.

При використанні планшетної форми тесту деякі діти після того, як вони поклали правильний фрагмент тесту на місце, турбуються, що він не зовсім добре збігся з вирізом і хочуть його замінити. З цієї причини, а також тому, що «тямущі» діти хочуть погратися з тестовим матеріалом, бажано запитати дитину, чому вона зрушує або переміщає фрагмент. За потреби завдання тесту може бути роз'яснене ще раз, щоб дитина зрозуміла, що в першу чергу треба покласти на місце правильний фрагмент, а потім, спробувавши інші, повернути правильний на місце і що дрібні розбіжності фрагмента з вирізом не мають жодного значення. Якщо діти не в змозі висловити свої думки словами, це не означає, що вони не можуть вирішити завдання інтуїтивно. Правильне рішення ніколи не слід фіксувати як помилку, якщо дитина не може його пояснити. Навпаки, неправильні відповіді, що виправляються в результаті проб і помилок, дають значну психологічну інформацію, хоча зазвичай вони не включаються до загального балу з тесту з міркувань строгості інтерпретації відсоткових результатів цієї дитини за таблицею нормативів. У тих випадках, однак, коли дитина усвідомлено виявила і виправила свою помилку, остаточно вставлений фрагмент може бути врахований.

Коли тест проводиться індивідуально за книжковою формою, зараховується як «вірний» чи «помилковий» той фрагмент, який випробовуваний вказує як свій остаточний вибір.

Коли книжкова форма використовується для самотестування або групового тестування з використанням відкритих бланків реєстрації відповідей, кожному, хто записує більше, ніж одну цифру проти номера будь-якого завдання, слід сказати, щоб він викреслив усе, крім однієї.

Якщо це виявлено після завершення процедури тестування,

розглядається лише останній номер праворуч незалежно від того, чи вірні чи помилкові інші відповіді.

Коли використовується бланк легкого підрахунку, випробуваним необхідно показати, як виправляти помилки, закреслюючи хрестом (X) неправильні відповіді та залишаючи перекресленим однією короткою рисою номер остаточного вибору.

Неузгодженості та помилки

Коли використовується книжкова форма тесту, неузгодженість у розподілі балів випробовуваного можна оцінити відніманням його бала з кожної серії з балів.

Подання результатів

Найбільш адекватним способом інтерпретації значимості отриманої індивідом загальної оцінки є її співвідношення з вираженою у відсотках відносною частотою, з якою цю оцінку одержують випробувані тієї ж вікової групи. Перевага цього способу над іншими полягає в тому, що він не використовує жодних апріорних припущень про розвиток інтелектуальних здібностей у дитинстві на кшталт ідей про його рівномірний чи симетричний розподіл. У практичних цілях зручно розглядати певні відсоткові частки населення та відповідно до цього групувати бали респондентів. Це дозволяє віднести респондента відповідно до отриманого бала до тієї чи іншої групи.

РІВЕНЬ I. «Супер-інтелектуал», якщо оцінка дорівнює або більше 95% для цієї вікової групи.

РІВЕНЬ II. «Інтелектуальні можливості явно вищі за середні», якщо оцінка дорівнює або більше 75%; II+ якщо оцінка дорівнює або більше 90%.

РІВЕНЬ III. «Середній інтелект», якщо оцінка лежить між 25% та 75%; III+ якщо оцінка вища, ніж медіана або 50%; III-, якщо оцінка нижче, ніж медіана.

РІВЕНЬ IV. «Інтелектуальні можливості явно нижчі від середнього», якщо оцінка дорівнює або менше 25%; IV-, якщо оцінка дорівнює або менше 10%.

РІВЕНЬ V. "Істотне зниження інтелекту", якщо оцінка дорівнює або менше 5% для відповідної вікової групи.

Загальний бал, узгодженість оцінки та досягнутий рівень розвитку зручно представляти у наступному вигляді.

Загальний бал 24

Неузгодженості -1,0 +1

Рівень II +

Кількість помилок: Нормальна.

Середні вікові нормативи виконання Кольорових прогресивних матриць (вся серія – А + АВ + В)

Середнє значення		
Вік	Бали	Розкид у балах
4,5-5,5	14	8-22
5,5-6,0	17	12-24
6,0-6,5	18	13-27
6,5-7,0	20	14-29
7,0-7,5	22	15-30
7,5-8,0	23	16-31

МЕТОДИКА ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА

Мета експрес-опитування з'ясувати у дітей у процесі спілкування:

- загальний кругозір, уміння встановлювати найпростіші причиннонаслідкові взаємозв'язки (між явищами природи (з першим теплом з'являються рослини; птахи відлітають на південь, тому що зникає корм; для того, щоб зберегти тварин, рослини, потрібно берегти їх «будинки» - місце проживання); між станом об'єктів природи та навколишнього середовища (рослинам потрібна вода, світло, ґрунт тощо, тваринам – вода, їжа, при цьому їжа буває різною, а вода потрібна всім);
- уявлення про геометричні форми та фігури,
- навички рахунку,
- вміння встановлювати просторово-часові відношення,
- вміння класифікувати, узагальнювати,
- вміння виділяти частини предметів.

ПИТАННЯ ЕКСПРЕС-ОПИТУВАННЯ:

Соціально-комунікативний розвиток

1. Які правила у вас є в групі і як ви їх дотримуєтеся?
2. Що ви знаєте про безпеку і як її дотримуєтеся? Які можуть бути наслідки не дотримання правил безпеки (чи ви спостерігали приклади не дотримання правил безпеки)?
3. Як би ви хотіли, щоб з вами спілкувалися і поводитися і як ви спілкуєтеся і поведетеся з іншими?
4. Які трудові операції ви знаєте та виконуєте у дитячому садку (побутова праця, праця у природі)? Чому потрібно доводити розпочату справу до кінця?

Пізнавальний розвиток

1. Що ви знаєте про свою Батьківщину (зокрема мала Батьківщина)?

2. Що ви знаєте про старовину, історію, сучасність, як змінювалося життя людей у різні часи?
3. Що таке природа (різноманітність об'єктів, жива-нежива природа)? Що означає – природоохоронна діяльність?
4. Які природні явища ви знаєте, в яку пору року вони бувають і чому? Чи ведете ви у групі календар погоди (природи)?
5. Від чого залежить зростання та розвиток рослин?
6. Що таке екологічна культура (старший дошкільний вік)? Як ви це розумієте і як її дотримуетесь?
7. Які спостереження, досліді та експерименти ви проводите у групі (поясніть їх)?
8. Звідки ви отримуєте інформацію (знання, вміння), хто вам у цьому допомагає?
9. Намалюй, будь ласка якийсь символ або схему, який тобі найбільше запам'ятався.
10. З чого можна споруджувати різноманітні споруди? Який будівельний матеріал (конструктор) є у вас у групі? Склади за зразком будівництво (назва деталей будівельного матеріалу).

Мовленнєвий розвиток

1. Які казки ти (тебе) зараз читають (вдома, у дитячому садку)?
2. Навіщо людям потрібна мова?

МЕТОДИКА. МОТИВИ РОЗУМОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ (Е.Е.КРИГЕР)

Мета: Виявлення домінуючих мотивів розумової діяльності.

Матеріал: Текст оповідання, 6 схематичних картинок, що відповідають змісту тексту та служать опорою для запам'ятовування.

Хід дослідження: Зараз я прочитаю тобі оповідання.

Діти розмовляли про заняття у дитячому садку: перша дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, бо всіх дітей у групі вихователька змушує займатися. А якби не вихователька, я не став би займатися на заняттях». Друга дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, тому що мені подобається дізнаватися багато нового. Навіть якби не було занять, я все одно дізнавався б все нове і цікаве». Третя дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, тому що там весело і вихователька грає з нами в різні ігри». Четверта дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, тому що хочу бути більшим, а дорослі багато знають та вміють». П'ята дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, тому що, якщо я багато знатиму і вмітиму, я зможу бути, ким захочу». Шоста дитина сказала: «Я займаюся на заняттях, тому що вихователька мене хвалить».

Після прочитання запитують:

Хто, на твою думку, з них правий? Чому?

- З ким із них ти хотів би дружити? Чому?

Обробка даних: Відповіді аналізуються з урахуванням двох параметрів:

- перевагу судження;
- обґрунтування відповіді.

Інтерпретація здійснюється, виходячи з таких мотивів:

- Зовнішній мотив – вимога дорослого (середній рівень).
- Пізнавальний мотив – інтерес до процесу отримання нових знань (високий рівень).
- Ігровий мотив – перевага ігрової діяльності (низький рівень).

- Позиційний мотив - з бажанням зайняти несоціальну позицію (низький рівень).
- Соціальний мотив – відбиває усвідомлення суспільної необхідності (високий рівень).
- Мотив схвалення – виражає прагнення здобути похвалу з боку дорослого (середній рівень).

МЕТОДИКА. ПІЗНАВАЛЬНА ПОТРЕБА В.С.ЮРКЕВИЧ

(адаптована до використання в ЗДО)

Мета: визначення інтенсивності пізнавальної потреби.

Матеріал: анкета, адресована педагогам, які на основі спостережень та розмов з батьками мають обрати відповіді на такі запитання.

Таблиця

№ п/п	Питання	Можлива відповідь	Бал
1	Як часто дитина довго займається якою-небудь розумовою діяльністю?	постійно	5
		іноді	3
		дуже рідко	1
2	Завдання підвищеної проблеми дитина виконує	завжди	5
		іноді	3
		не приступає	1
3	Чи використовує дитина додаткові джерела інформації?	завжди	5
		іноді	3
		не використовує	1
4	Дитина приступає до завдання, що потребує розумової роботи	із задоволенням	5
		коли як	3
		без бажання	1
5	Чи часто дитина ставить запитання?	часто	5
		іноді	3
		дуже рідко	1

Обробка даних

Інтенсивність пізнавальної потреби визначається отриманою сумою балів:

- 17-25 балів потреба виражена сильно;
- 12-16 балів – помірно;
- менше 12 балів – слабо.